

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра культурології та інформаційної діяльності

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ
МЕТОДИКА ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (ІНТЕГРОВАНА
ДИСЦИПЛІНА)**

Для спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Автор: доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ, кандидат історичних наук, Кригіна О.В.

Затверджено на засіданні кафедри протокол № 2 від « 07 » вересня 2016 р.

ЗМІСТ

1. Навчальна програма дисципліни.....	3
2. Робоча програма навчальної дисципліни.....	10
3. Навчальний контент	22
4. Методичні рекомендації до проведення семінарських занять.....	34
5. Методичні рекомендації до проведення практичних занять.....	36
6. Методичні рекомендації до проведення лабораторних занять.....	37
7. Дидактичне забезпечення самостійної роботи	38
8. Засоби діагностики навчальних досягнень студента	39
9. Перелік навчально-методичних посібників та технічних засобів навчання.....	40
10. Інформаційні матеріали бібліотеки по забезпеченню навчальними підручниками (посібниками) з дисципліни	41

МЕТОДИКА ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (інтегрована дисципліна)

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

підготовки ОС «Магістр»
(назва освітнього рівня / освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
(код та найменування спеціальності (напряму підготовки))

(шифр за освітньою програмою НДПП 1.2.9)

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: **МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Кригіна О. В., доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ, кандидат історичних наук.

Обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету
« 23 » червня 2016, протокол № 11

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Методика документознавчих досліджень» складена відповідно до освітньої програми підготовки за напрямом 8.02010501. Документознавство та інформаційна діяльність ОС «Магістр», денної та заочної форми навчання спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»

Предметом вивчення навчальної дисципліни є формування знання про історичний процес, методологію та методику історичного та джерелознавчого дослідження, поглиблення знань студентів з архівознавства та надання уявлення про напрямки пошуку ретроспективної інформації для наукового дослідження.

Міждисциплінарні зв'язки:

Викладення означеного курсу корелюється зі знаннями, отриманими студентами під час вивчення дисциплін «Архівознавство», «Джерелознавство».

Програма навчальної дисципліни складається з таких модулів:

1. Архівна евристика
2. Методика документознавчих досліджень

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Методика документознавчих досліджень» є сформулювати розуміння студентами концепції джерелознавства, надати їм інструментарій самостійної дослідницької роботи; організації евристичної роботи, методики наукового дослідження, розуміння закономірностей створення та інформаційних особливостей архівних ресурсів, як складової частини національного інформаційного простору, дати уявлення про можливі і найбільш ефективні шляхи пошуку ретроспективної інформації за архівними документами, прищепити студентам правила роботи з історичними документами, використання історичних джерел.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика документознавчих досліджень» є

- використовувати архіви та архівні документи як об'єкт та інструмент наукового дослідження;
- ознайомити студентів зі становленням архівної системи та діяльністю державних архівних установ;
- сформулювати знання щодо основних принципів комплектування, зберігання і використання інформаційно-документальних ресурсів;
- розвиток творчого й аналітичного мислення;
- вміння самостійно аналізувати історичні джерела;
- усвідомлення значення і місця джерел в історичній науці.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

знати:

- основні поняття та термінологію курсу;
- основні методи історичного та джерелознавчого дослідження;
- особливості архівної роботи, основи критики документу;
- зміст, предмет, методи, специфіку історії як галузі наукового пізнання;
- місце архівної евристики в системі інформаційних дисциплін;
- мати уявлення про основні принципи організації, зберігання, обробки джерел архівної інформації;
- етапи організації пошуку архівної документної інформації;
- методику виявлення архівної інформації та оформлення її результатів;
- основні напрями і форми використання архівної інформації;
- роль архівів в історичній ретроспективі та в сучасному суспільстві,

вміти:

- класифікувати основні види документації та історичних джерел;
- проводити початкову документаційну евристику в архівосховищах;
- проводити зовнішню та внутрішню критику документів;
- ефективно виконувати пошук архівних документів і використання архівної інформації;
- виявляти інформацію в архівах та здійснювати пошук джерел за темою дослідження;

- користуватися науково-довідковим апаратом архівів для виявлення архівної інформації;
- закріпити набуті знання та навички, необхідні для проведення самостійної наукової роботи, по оформленню науково-довідкового апарату дослідницької роботи.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль 1. Архівна евристика

Модуль 2. Методика документознавчих досліджень

3. Рекомендована література

Базова

1. Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Редкол.: Я. С. Калакура (гол, ред.) та ін. – К., 2002.
2. Алексеева Е. В. Архивоведение: учеб. для нач. проф. образования: учеб. пособие для сред. проф. образования / Е. В. Алексеева, Л. П. Афанасьева; под ред. В. П. Козлова. 3-е изд., доп. – М., 2005.
3. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: Теорія, методика, історія / О.М.Богдашина. Навч.-метод. посібник. – Х., 2005.
4. Войцехівська І.Н. Структура історичного джерелознавства / І.Н.Войцехівська // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – Вип. 3. – К., 2001. – С. 255-270.
5. Воронов В.І. Джерелознавство історії України / В.І.Воронов – Дніпропетровськ, 2003.
6. Джерелознавство історії України. Довідник. – К., 1998. – 212с.
7. Історичне джерелознавство / Під ред. Я.Калакури. – К., 2003. – 348 с.
8. Источниковедение / Под ред. О.Медушевской. – М., 2003. – 456 с.
9. Макарчук С. Писемні джерела з історії України / С.Макарчук. – Львів, 1999.
10. Крайская З. В., Челлини З. В. Архивоведение: Учебник / З.В. Крайская – М., 1996.
11. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д.Ковальченко – М., 1987. – 438с.

Допоміжна

12. Автократов В. Н. О некоторых путях восстановления состава и содержания утраченных архивных фондов (на примере фонда Военного приказа) / В. Н. Автократов // Исторический архив. – 1961. – № 6.
13. Антонов Д. Н. О фондировании и архивной эвристике метрических книг / Д. Н. Антонов И. А. Антонова // Архивоведение и источниковедение отечественной истории: проблемы взаимодействия на современном этапе, г. Москва, 12-13 марта 1996 г. – М., 1997.
14. Архипова Т. Г. Современная организация государственных учреждений России: учеб. / Т. Г. Архипова, Е. П. Малышева. – М., 2006.
15. Архівні установи України: Довідник. Т. 1. Державні архіви / Держкомархів України. УНДІАСД; Г. В. Боряк, І. Б. Матяш. - 2-е вид. – К., 2005. – С. 236-250.
16. Баранова А. Документи про розвиток народного господарства і культури Донеччини: // Архіви України. – 1970. - № 1. – С. 85-87.
17. Баренбаум И.Е. Информационно-коммуникативные науки в свете эволюции средств информации и коммуникации / И.Е.Баренбаум // Книга: Исследования и материалы. – 1994. – Сб. 69. – С. 7-57.
18. Блок М. Апология истории / М.Блок – М., 1986.
19. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII століття / А.В.Бойко. – Запоріжжя, 1997. – 204с.
20. Борисова Л.В. Делопроизводственные документы советской эпохи: историография и источниковедение (20-80-е годы) // Отечественные архивы. – 1994. - № 2.
21. Булюлина Е.В. Документ как инструмент власти: из истории документирования и организации делопроизводства местного партийно-государственного аппарата в 1920-1930- гг. // Отечественные архивы. – 2005. - №3.
22. Ганжуров Ю.С. Типізація та індивідуалізація історичних джерел новітнього часу: начерки

- до проблеми / Ю.С.Ганжуров // Архіви України. – 2001. – № 4-5 – С. 56-61.
23. Государственный архив Донецкой области // Документальные материалы по истории евреев в архивах СНГ и стран Балтии. – Акрополь. – Санкт-Петербург, 1994. – С.44.
  24. Глушко Т. М. Архівна справа в Донбасі наприкінці 20-х років / Т.М. Глушко // Нові сторінки історії Донбасу. – Донецьк, 2000. – Кн. 8. – С. 260-266.
  25. Державний архів Донецької області: Путівник / Держкомархів України; Упоряд.: С. Герасимов, С. Гончарик, Т. Максимчук, І. Мартинчук, Н. Метальнікова, О. Попова та ін. – К., 2007.
  26. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: Зб.документів / АН України. Ін-т укр. археографії та ін.; Відп. ред. Л.А.Дубровіна. – К.:Наукова думка, 1993. – 392 с.
  27. Документальные памятники: выявление, учет, использование / Под ред. С.О. Шмидта: Учеб. пособие. – М., 1988.
  28. Іванов М.В. Історія держави та права України / М.В.Іванов. – К., 2003.
  29. Історія української Конституції. – К.,1993
  30. Источниковедение истории СССР / Под ред.И.Д.Ковальченко. – М.: Высшая школа, 1981. – С. 496с.
  31. Источниковедение новейшей истории России: теория, методология и практика – М., 2004.
  32. Источниковедение. Теоретические и методические проблемы / Под ред. И.Д.Ковальченко. – М., 1969.
  33. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учеб. пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М., 2000.
  34. Задніпровська Л. Д. Документи Державного архіву Донецької області про діяльність православної церкви (XVIII- поч. XX ст.) / Л.Д Задніпровська // Студії з архівної справи та документознавства. – 2001. – Т. 7. – С. 59-61.
  35. Задніпровський О. І., Задніпровська Л. Д. Церковнопарафіяльний літопис Богородицької церкви (1897-1926 рр.) / О.І. Задніпровський // Студії з архівної справи та документознавства. – Київ, 1996. – Т.1 – С. 103-106.
  36. Заднепровская Л. Д. Документы Государственного архива Донецкой области как источник изучения истории народного образования Донбасса в конце XIX - начале XX века / Л.Д. Заднепровская // Донбасс: прошлое, настоящее, будущее: Тезисы, доклады и сообщения III региональной научно-практической конференции. – Донецк, 1994. – С. 59-61.
  37. Заднепровский А. И., Заднепровская Л. Д. Юзовка. Свято-Преображенское церковное братство / А.И. Заднепровский // Новые страницы в истории Донбасса. – Донецк, 1995. – Кн.4 – С. 18-68.
  38. Зелов Н. С. Проблемы работы с личными фондами / Н. С. Зелов, В. В. Никонорова // Вестник архивиста. – 1996. – №4 (34).
  39. Кабанов В.В. Источниковедение советского общества / В.В.Кабанов – М., 1997.
  40. Ковальский Н.П. Источники по социально-экономической истории Украины (XVI-первая половина XVII в.) / Н.П. Ковальский – Днепропетровск, - 1982. – 90 с.
  41. Ковальський Н.П. Некоторые проблемы теории и методики исторического источниковедения / Н.П.Ковальський. – Запорожье, 1999. – 36с.
  42. Ковальский Н.П. Источники по истории Украины XVI-XVIII вв. в Литовской метрике и фондах приказов ЦГАДА. – Днепропетровск: ДГУ, - 1982. – 72 с.
  43. Ковальський Н.П. Источниковедение истории Украины (XVI-первая половина XVII в.) / Н.П.Ковальський – Днепропетровск, - 1977-1979.
  44. Ковальчук Н. А. Основные информационные справочники в системе НСА государственных архивов / Н.А.Ковальчук, Г.А. Осичкина – М., 1985.
  45. Кравченко В. І. Документи фонду Виконкому Донецької обласної Ради депутатів трудящих за 1959-1970 рр. / В. І. Кравченко // Архіви України. – 1980. - № 1. – С. 59-62.
  46. Крупський І.В. Національно-патріотична журналістика України / І.В.Крупський – Львів, 1995.
  47. Кулешов С.Г. Історичне документознавство: зміст та основні завдання наукового напрямку (до постановки проблеми) / С.Г.Кулешов // Архіви України. – 1998. – № 1-6. – С. 9-18.
  48. Литвиненко М.А. Джерела історії України XVIII століття / М.А.Литвиненко – Харків:

Видавництво Харківського університету, 1970.

49. Лихачев Д.С. Шахматов-текстолог / Д.С.Лихачев // Исследования по древнерусской литературе. – М., 1986. – С.391 – 398.
50. Лубський А.В. Про поняття методології та методу в історичній науці / А.В.Лубський, О.П.Пронштейн // Український історичний журнал, 1983. – № 7.
51. Медушевская О.М. Источниковедение: теория, история и метод / М.Ф.Румянцева. – М.: Рос. гос. гуманитарный университет, 1996. – 80.
52. Метальникова Н. Б. Органы народного образования в 18-19 годах (Из фондов госархива Донецкой области) / Н.Б. Метальникова // Педагогічні скарбниці Донеччини. – 1996. № 1. – С. 61.
53. Мицик Ю.А. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття / Ю.А.Мицик – Дніпропетровськ: ВПОП «Дніпро», 1996. – 262с.
54. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», 2000. – 662 с.
55. Палеха ЮЛ., Леміш Н.О. Загальне документознавство: навч. посіб. - К., 2009.
56. Палеха Ю. Л. Організація діловодства в державному апараті українських урядів 1917-1918 років / Ю. Л. Палеха. Режим доступа: <http://www.guds.gov.ua>
57. Попова О. А. Архивное строительство в Донецкой области (1920-1921 гг.) / О.А. Попова // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917-1921 рр.): Збірник наукових праць / ГАУ при КМ України; УДНДІАСД; Національна парламентська бібліотека України. – К., 1998. – С. 69-71.
58. Пронштейн А. Н. Методика исторического исследования / А.Н. Пронштейн. – Ростов н/Д., 1971.
59. Пронштейн А.П. Вопросы теории и методики исторического исследования / А.П.Пронштейн, И.Н.Данилевский. – М., 1986. – 208 с.
60. Рейсер С.А. Палеография и текстология / С.А.Рейсер – М., 1970.
61. Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652-1673 рр. / Підготував до друку Петро Кулаковський. – Острог-Варшава-Москва, 1999.
62. Санцевич А.В. Методика исторического исследования / А.В.Санцевич. – К.: Наукова думка, 1990.
63. Санцевич А.В. Источниковедение в кругу исторических дисциплин / А.В.Санцевич // Источниковедческая культура студента-историка. – Тверь, 1990.
64. Столяров Ю.Н. Классификация документа: решения и проблемы / Ю.Н.Столяров // Книга: Исследования и материалы. – М., 1995. – Вып. 70. – С. 24-40.
65. Тойнби А.Дж. Постигание истории / А.Дж.Тойнби – М.,1991.
66. Толочко П. Літописи Київської Русі / П.Толочко – К., 1994.
67. Фарсобин В.В. К оценке некоторых положений А.С. Лаппо-Данилевского в области источниковедения / В.В.Фарсобин // Материалы симпозиума по актуальным проблемам источниковедения. – М., 1972. – С.1-2.
68. Февр Л. Бои за историю / Л.Февр. – М.,1991.
69. Швецова-Водка Г.М. Співвідношення понять «документ» та «історичне джерело» / Г.М.Швецова-Водка // Архіви України. – 2001. – № 4-5 – С. 33-56.
70. Шмидт С.О. Путь историка / С.О.Шмидт. Избр. тр. по источниковедению и историографии. – М., 1997.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.archives.gov.ua/>
2. <http://undiasd.archives.gov.ua/>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання _____ екзамен

5. Засоби діагностики успішності навчання _____ приклад письмового екзамену

1. *Регламент (як законодавчий акт XVIII ст..) – це:*

- А) сукупність правил, що встановлюють порядок роботи державних органів, установ;
- Б) акт, що регулює означенні сторони державного життя;
- В) збірник законів для окремих відомств та місцевих органів влади;

МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра культурології та інформаційної діяльності

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри культурології та
інформаційної діяльності

Батичко Г.І.

2016 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

НДПІ 1.2.9 Методика документознавчих досліджень (інтегрована дисципліна)
(шифр і назва навчальної дисципліни)

Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
(код та найменування спеціальності)

Спеціалізація Документознавство та інформаційна діяльність
(назва спеціалізації)

Інформаційно-бібліотечне обслуговування
(назва спеціалізації)

Факультет історичний
(назва факультету)

2016-2017 рік

Робоча програма з інтегрованої навчальної дисципліни «Методика документознавчих досліджень» для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», ОС «Магістр», денної та заочної форми навчання.

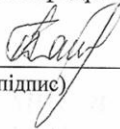
Розробники:

Кригіна О. В., доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ, кандидат історичних наук.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ

Протокол від « 29 » серпня 2016 року, №1

Завідувач кафедри культурології та інформаційної діяльності

_____
(підпис)

Батичко Г.І.
_____
(прізвище та ініціали)

© О.В.Кригіна 2016 рік
© МДУ, 2016 рік.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	0201 Культура	Нормативна (інтегрована)	
Модулів – 2		Рік підготовки	
Змістових модулів		I, II-й	I, II-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
		1, 3-й	1, 3-й
		Лекції	
		14	10
Загальна кількість годин - 165		Семінарські	
		4	4
		Лабораторні	
	6	-	
	Практичні		
	6	4	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2, самостійної роботи студента – 3	Освітньо-ступінь: Магістр	Самостійна робота	
		56	65
		Індивідуальні завдання	
		4	7
		Вид контролю: Іспит	

Примітка:

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання – 60/40%

для заочної форми навчання – 54/45%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: сформувати розуміння студентами концепції джерелознавства, надати їм інструментарій самостійної дослідницької роботи; організації евристичної роботи, методики наукового дослідження, розуміння закономірностей створення та інформаційних особливостей архівних ресурсів, як складової частини національного інформаційного простору, дати уявлення про можливі і найбільш ефективні шляхи пошуку ретроспективної інформації за архівними документами, прищепити студентам правила роботи з історичними документами, використання історичних джерел.

Завдання:

- використовувати архіви та архівні документи як об'єкт та інструмент наукового дослідження;
- ознайомити студентів зі становленням архівної системи та діяльністю державних архівних установ;
- сформувати знання щодо основних принципів комплектування, зберігання і використання інформаційно-документальних ресурсів;
- розвиток творчого й аналітичного мислення;
- вміння самостійно аналізувати історичні джерела;
- усвідомлення значення і місця джерел в історичній науці.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати:

- основні поняття та термінологію курсу;
- основні методи історичного та джерелознавчого дослідження;
- особливості архівної роботи, основи критики документу;
- зміст, предмет, методи, специфіку історії як галузі наукового пізнання;
- місце архівної евристики в системі інформаційних дисциплін;
- мати уявлення про основні принципи організації, зберігання, обробки джерел архівної інформації;
- етапи організації пошуку архівної документної інформації;
- методика виявлення архівної інформації та оформлення її результатів;
- основні напрями і форми використання архівної інформації;
- роль архівів в історичній ретроспективі та в сучасному суспільстві,

вміти:

- класифікувати основні види документації та історичних джерел;
- проводити початкову документаційну евристику в архівосховищах;
- проводити зовнішню та внутрішню критику документів;
- ефективно виконувати пошук архівних документів і використання архівної інформації;
- виявляти інформацію в архівах та здійснювати пошук джерел за темою дослідження;
- користуватися науково-довідковим апаратом архівів для виявлення архівної інформації;
- закріпити набуті знання та навички, необхідні для проведення самостійної наукової роботи, по оформленню науково-довідкового апарату дослідницької роботи.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1. АРХІВНА ЕВРИСТИКА

Тема 1. Предмет курсу «Архівна евристика». Науково-довідковий апарат державних архівів України.

Предмет та завдання курсу, місце курсу у змісті навчання студентів спеціальності. Прийоми та методи архівної евристики, етапи пошуку ретроспективної документної інформації. Специфіка та понятійний апарат курсу. Зв'язок з іншими навчальними дисциплінами. Система науково-довідкового апарату до архівних документів (каталоги, путівники, огляди, описи, покажчики та ін.). Каталог як архівний довідник, визначення виду каталогу та відбір документної інформації для каталогізації. Характеристика фондів та довідковий апарат путівників. Додаткові довідкові системи НДА архівів.

Тема 2. Пошук архівної інформації на різних рівнях. Особливості пошуку ретроспективної архівної інформації на базі документів державних архівів України.

Встановлення фондоутворювачів, у фондах яких може бути виявлена необхідна інформація. Уявлення про систему, структуру і функції державних установ (вищі, центральні, місцеві), що діяли на певній території в певний хронологічний період. Встановлення архівів, де зберігаються або можуть зберігатися необхідні матеріали. Мережа центральних державних архівних установ. Пошукові дані, які дозволяють знайти потрібний документ в архіві. Робота з описами та архівними документами.

МОДУЛЬ 2. МЕТОДИКА ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема 3. Типи і види джерел. Класифікація та критика історичних джерел

Джерелознавство, його предмет та об'єкт дослідження. Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Історичне джерело й історичний факт. Типи і види джерел. Особливості використання інформації: писемні; речові; усні, або фольклорні; етнографічні; лінгвістичні; фотокінодокументи; фонодокументи, тощо. Методика джерелознавчого аналізу, методи, принципи. Поняття класифікації історичних джерел, її завдання і значення. Особливості класифікації писемних джерел.

Тема 4. Найдавніші писемні пам'ятки з історії України. Законодавчі та актові джерела.

Видові ознаки літопису; її соціальні функції. Різні форми літописних творів. Методи вивчення літописів. Письмові і речові джерела, що залучаються для джерелознавчого аналізу літописних творів. Характеристика актів як виду історичних джерел, методи дослідження актів. Проблема кодифікації та класифікації законодавчих актів. Етапи розвитку законодавства в Україні.

Тема 5. Діловодна документація. Документи політичних партій і організацій другої половини ХІХ – ХХ ст.

Устави, програми, нормативні й облікові книги: їхнє становлення, основні типи, чорнові і чистові варіанти, повнота і вірогідність інформації. Діловодна документація. Принципи і методи аналізу діловодної документації. Зовнішні форми документів. Співвідношення чернетки і беловика окремого документа, інформативна цінність кожного з цих варіантів текстів. Поступове складання формуляра документів. Способи захисту інформації документа. Склад документів загального діловодства центральних і місцевих установ.

Тема 6. Статистичні джерела. Періодика як історичне джерело.

Комплекс джерел ревізського обліку населення: первинні і зведені матеріали, їхнє призначення і формуляри. Еволюція формулярів. Матеріали адміністративно-поліцейського і церковного обліку населення. Відомчі обстеження мануфактур і фабрик. Судово-слідчі матеріали. Періодична преса. Газети як різновиди періодичних видань. Методика джерелознавчого аналізу друкованої продукції.

Тема 7. Мемуари як історичне джерело.

Мемуари автобіографії та мемуари сучасні історії. Еволюція мемуарних жанрів. Особливості дослідження мемуарної літератури. Основні жанри мемуарної літератури та їх інформаційні можливості. Джерелознавчий аналіз та використання мемуарної літератури. Значення і особливості мемуарів радянського періоду. Головні види мемуарів: щоденники, спогади, записи, листування та їх характеристика

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	Лаб/пр акт	інд	ср		л	с	Лаб/пра т	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7						
МОДУЛЬ 1. АРХІВНА ЕВРИСТИКА												
Тема 1. Предмет курсу «Архівна евристика». Науково-довідковий апарат державних архівів України		2		2		8		2				11
Тема 2. Пошук архівної інформації на різних рівнях. Особливості пошуку ретроспективної архівної інформації на базі документів державних архівів України		2		4	2	8		2		2	2	11
Разом за модулем 1		4		6	2	16		4		2	2	22
МОДУЛЬ 2. МЕТОДИКА ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ												
Тема 3. Типи і види джерел. Класифікація та критика історичних джерел		2	2	2		7		2	2			10
Тема 4. Найдавніші писемні пам'ятки з історії України. Законодавчі та актові джерела.		2			2	8		2			2	10
Тема 5. Діловодна документація. Документи політичних партій і організацій другої половини XIX – XX ст.		2	2			8		2				9
Тема 6. Статистичні джерела. Періодика як історичне джерело.		2				7		2				9
Тема 7. Мемуари як історичне джерело.		2		4		8				2		8
Разом за модулем 2		10	4	6	2	38		6	4	2	2	46
Усього годин		14	4	12	4	54		10	4	4	4	68
ІНДЗ					4						4	
Усього годин		14	4	12	4	54		10	4	4	4	68

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Типи і види джерел. Класифікація та критика історичних джерел	2
2.	Писемні джерела.	2

5. Теми лабораторних/практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет курсу «Архівна евристика». Науково-довідковий апарат державних архівів України	2
2	Пошук архівної інформації на різних рівнях. Особливості пошуку ретроспективної архівної інформації на базі документів	4

	державних архівів України	
3	Типи і види джерел. Методика джерелознавчого аналізу	2
4	Мемуари як історичне джерело	4

6. Самостійна робота

Самостійна робота включає поточне опитування студентів, проведення контрольних робіт з основних тем курсу, що потребують самостійного доопрацювання.

№ з/п	Назва теми
1	Основні завдання історичного джерелознавства.
2	Об'єкт та предмет джерелознавства.
3	Основні типи і види видань історичних джерел.
4	Поняття і завдання джерелознавчої евристики.
5	Пошук видань історичних джерел за допомогою бібліографічних джерел (покажчики, каталоги, картотеки та ін.).
7	Типологічна класифікація історичних джерел.
8	Видова класифікація історичних джерел.
9	Поняття, завдання і основні схеми класифікації історичних джерел.
10	Характеристика основних типів історичних джерел (крім письмових).
13	Поняття джерелознавчої критики, її структура і завдання.
14	Аналітична та синтетична критика джерел.
15	Особливості вибору прийомів і методів вивчення історичних джерел.
16	Характерні ознаки та особливості літописів як історичного джерела.
17	Основні різновиди законодавчих джерел з багатовікової історії України.
18	Роль і значення актів та діловодної документації як історичного джерела.
19	Основні комплекси статистичних джерел з історії України.
20	Літописи як історичне джерело.
21	Поняття про акти. Різновиди актів. Актіві та законодавчі акти.
22	Проблема кодифікації та класифікації законодавчих актів.
23	Етапи розвитку законодавства в Україні.
24	Загальна характеристика творів іноземних авторів як історичних джерел.
25	Записки іноземців як джерела з історичної географії та етнографії України
26	Документи політичних організацій, партій і товариств як джерела з історії України.
27	Документи політичних партій 1917-1925 рр
28	Документи комуністичної партії та громадських організацій радянської України.
29	Документи політичних партій і громадських організацій II пол. 80-х р. XX – поч. XXI ст.
30	Загальна демографічна статистика. Переписи населення.
31	Особливості аналізу використання статистичних джерел.
32	Газети як різновиди періодичних видань
33	Методика джерелознавчого аналізу друкованої продукції
34	Основні жанри мемуарної літератури та їх інформаційні можливості.
35	Значення і особливості мемуарів радянського періоду. Види мемуарів.
36	Поняття «архівна евристика». Визначення предмету, об'єкту та завдань дисципліни.
37	Понятійний апарат курсу.
38	Прийоми та методи архівної евристики.
39	Зв'язок з іншими навчальними дисциплінами
40	Поняття «архівна евристика». Визначення предмету, об'єкту та завдань дисципліни.
41	Характеристика поняття «система науково-довідкового апарату» архівів України.
42	Призначення, мета та організації в державних архівах системи НДА.
43	Характеристика та особливості архівних довідників.

44	Система архівних установ України: центральні, місцеві та галузеві архіви.
45	Особливості пошуку архівних документів на рівні архіву

7. Індивідуальні завдання

I. Тематика доповідей:

1. Зв'язок з іншими навчальними дисциплінами.
2. Характеристика та особливості архівних довідників.
3. Характеристика поняття «система науково-довідкового апарату» архівів України.
4. Система архівних установ України: центральні, місцеві та галузеві архіви.
5. Організація діяльності державних архівів: структура та основні напрями діяльності.
6. Основні типи і види видань історичних джерел.
7. Поняття джерелознавчої критики, її структура і завдання.
8. Основні різновиди законодавчих джерел з багатовікової історії України.
9. Основні комплекси статистичних джерел з історії України.
10. Мемуарні твори та донесення іноземних авторів як джерела.

II. Складання термінологічного словника з курсу

8. Методи навчання

Усний виклад навчального матеріалу, лекції з застосуванням демонстраційного матеріалу, з використанням зворотного зв'язку, обговорення матеріалу, семінари-дискусії, тестування, робота з першоджерелами (друковані праці, робота в Інтернет тощо), виконання індивідуальних завдань тощо.

9. Методи контролю

Опитування засвоєного студентом навчального матеріалу під час проведення лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять тощо. Тестування, контрольні роботи, оцінка за індивідуальну роботу, підсумковий тест. Максимальна сума – 100 балів, у тому числі за семінарські заняття – 20 б, практичні та лабораторні – 20 б, ІНДЗ – 10 б, письмовий екзамен – 50 б.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота			Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Семінарські заняття	Практичні, лабораторні заняття	ІНДЗ		
10	30	10	50	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	не зараховано з можливістю повторного складання
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

Опорні конспекти лекцій, інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни, джерела та нормативно-правові документи України, ілюстративні матеріали щодо змісту модулів та окремих тем.

Рекомендована література

Базова

1. Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Редкол.: Я. С. Калакура (гол, ред.) та ін. – К., 2002.
2. Алексеева Е. В. Архивоведение: учеб. для нач. проф. образования: учеб. пособие для сред. проф. образования / Е. В. Алексеева, Л. П. Афанасьева; под ред. В. П. Козлова. 3-е изд., доп. – М., 2005.
3. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: Теорія, методика, історія / О.М.Богдашина. Навч.-метод. посібник. – Х., 2005.
4. Войцехівська І.Н. Структура історичного джерелознавства / І.Н.Войцехівська // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – Вип. 3. – К., 2001. – С. 255-270.
5. Воронов В.І. Джерелознавство історії України / В.І.Воронов – Дніпропетровськ, 2003.
6. Джерелознавство історії України. Довідник. – К., 1998. – 212с.
7. Історичне джерелознавство / Під ред. Я.Калакури. – К., 2003. – 348 с.
8. Источниковедение / Под ред. О.Медушевской. – М., 2003. – 456 с.
9. Макарчук С. Писемні джерела з історії України / С.Макарчук. – Львів, 1999.
10. Крайская З. В., Челлини З. В. Архивоведение: Учебник / З.В. Крайская – М., 1996.
11. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д.Ковальченко – М., 1987. – 438с.

Допоміжна

12. Автократов В. Н. О некоторых путях восстановления состава и содержания утраченных архивных фондов (на примере фонда Военного приказа) / В. Н. Автократов // Исторический архив. – 1961. – № 6.
13. Антонов Д. Н. О фондировании и архивной эвристике метрических книг / Д. Н. Антонов И. А. Антонова // Архивоведение и источниковедение отечественной истории: проблемы взаимодействия на современном этапе, г. Москва, 12-13 марта 1996 г. – М., 1997.
14. Архипова Т. Г. Современная организация государственных учреждений России: учеб. / Т. Г. Архипова, Е. П. Малышева. – М., 2006.
15. Архівні установи України: Довідник. Т. 1. Державні архіви / Держкомархів України. УНДІАСД; Г. В. Боряк, І. Б. Матяш. - 2-е вид. – К., 2005. – С. 236-250.
16. Баранова А. Документи про розвиток народного господарства і культури Донеччини: // Архіви України. – 1970. - № 1. – С. 85-87.
17. Баренбаум И.Е. Информационно-коммуникативные науки в свете эволюции средств информации и коммуникации / И.Е.Баренбаум // Книга: Исследования и материалы. – 1994. – Сб. 69. – С. 7-57.
18. Блок М. Апология истории / М.Блок – М., 1986.
19. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII століття / А.В.Бойко. – Запоріжжя, 1997. – 204с.
20. Борисова Л.В. Делопроизводственные документы советской эпохи: историография и источниковедение (20-80-е годы) // Отечественные архивы. – 1994. - № 2.
21. Булюлина Е.В. Документ как инструмент власти: из истории документирования и организации делопроизводства местного партийно-государственного аппарата в 1920-1930- гг. // Отечественные архивы. – 2005. - №3.
22. Ганжуров Ю.С. Типізація та індивідуалізація історичних джерел новітнього часу: начерки до проблеми / Ю.С.Ганжуров // Архіви України. – 2001. – № 4-5 – С. 56-61.
23. Государственный архив Донецкой области // Документальные материалы по истории евреев в архивах СНГ и стран Балтии. – Акрополь. – Санкт-Петербург, 1994. – С.44.
24. Глушко Т. М. Архівна справа в Донбасі наприкінці 20-х років / Т.М. Глушко // Нові сторінки історії Донбасу. – Донецьк, 2000. – Кн. 8. – С. 260-266.

25. Державний архів Донецької області: Путівник / Держкомархів України; Упоряд.: С. Герасимов, С. Гончарик, Т. Максимчук, І. Мартинчук, Н. Метальнікова, О. Попова та ін. – К., 2007.
26. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: Зб. документів / АН України. Ін-т укр. археографії та ін.; Відп. ред. Л.А.Дубровіна. – К.:Наукова думка, 1993. – 392 с.
27. Документальные памятники: выявление, учет, использование / Под ред. С.О. Шмидта: Учеб. пособие. – М., 1988.
28. Іванов М.В. Історія держави та права України / М.В.Іванов. – К., 2003.
29. Історія української Конституції. – К., 1993
30. Источниковедение истории СССР / Под ред. И.Д.Ковальченко. – М.: Высшая школа, 1981. – С. 496с.
31. Источниковедение новейшей истории России: теория, методология и практика – М., 2004.
32. Источниковедение. Теоретические и методические проблемы / Под ред. И.Д.Ковальченко. – М., 1969.
33. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учеб. пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М., 2000.
34. Задніпровська Л. Д. Документи Державного архіву Донецької області про діяльність православної церкви (XVIII- поч. XX ст.) / Л.Д Задніпровська // Студії з архівної справи та документознавства. – 2001. – Т. 7. – С. 59-61.
35. Задніпровський О. І., Задніпровська Л. Д. Церковнопарафіяльний літопис Богородицької церкви (1897-1926 рр.) / О.І. Задніпровський // Студії з архівної справи та документознавства. – Київ, 1996. – Т.1 – С. 103-106.
36. Заднепровская Л. Д. Документы Государственного архива Донецкой области как источник изучения истории народного образования Донбасса в конце XIX - начале XX века / Л.Д. Заднепровская // Донбасс: прошлое, настоящее, будущее: Тезисы, доклады и сообщения III региональной научно-практической конференции. – Донецк, 1994. – С. 59-61.
37. Заднепровский А. И., Заднепровская Л. Д. Юзовка. Свято-Преображенское церковное братство / А.И. Заднепровский // Новые страницы в истории Донбасса. – Донецк, 1995. – Кн.4 – С. 18-68.
38. Зелов Н. С. Проблемы работы с личными фондами / Н. С. Зелов, В. В. Никонорова // Вестник архивиста. – 1996. – №4 (34).
39. Кабанов В.В. Источниковедение советского общества / В.В.Кабанов – М., 1997.
40. Ковальський Н.П. Істочники по соціально-економічній історії України (XVI-перша половина XVII в.) / Н.П. Ковальський – Днепропетровск, - 1982. – 90 с.
41. Ковальський Н.П. Некеірые проблеми теорії і методикі історического істочниковеденія / Н.П.Ковальський. – Запорожье, 1999. – 36с.
42. Ковальський Н.П. Істочники по історії України XVI-XVIII вв. в Литовській метриці і фондах приказов ЦГАДА. – Днепропетровск: ДГУ, - 1982. – 72 с.
43. Ковальський Н.П. Істочниковеденіє історії України (XVI-перша половина XVII в.) / Н.П.Ковальський – Днепропетровск, - 1977-1979.
44. Ковальчук Н. А. Основные информационные справочники в системе НСА государственных архивов / Н.А.Ковальчук, Г.А. Осичкина – М., 1985.
45. Кравченко В. І. Документи фонду Виконкому Донецької обласної Ради депутатів трудящих за 1959-1970 рр. / В. І. Кравченко // Архіви України. – 1980. - № 1. – С. 59-62.
46. Крупський І.В. Національно-патріотична журналістика України / І.В.Крупський – Львів, 1995.
47. Кулешов С.Г. Історичне документознавство: зміст та основні завдання наукового напрямку (до постановки проблеми) / С.Г.Кулешов // Архіви України. – 1998. – № 1-6. – С. 9-18.
48. Литвиненко М.А. Джерела історії України XVIII століття / М.А.Литвиненко – Харків: Видавництво Харківського університету, 1970.
49. Лихачев Д.С. Шахматов-текстолог / Д.С.Лихачев // Исследования по древнерусской литературе. – М., 1986. – С.391 – 398.
50. Лубський А.В. Про поняття методології та методу в історичній науці / А.В.Лубський, О.П.Пронштейн // Український історичний журнал, 1983. – № 7.

51. Медушевская О.М. Источниковедение: теория, история и метод / М.Ф.Румянцева. – М.: Рос. гос. гуманитарный университет, 1996. – 80.
52. Метальникова Н. Б. Органы народного образования в 18-19 годах (Из фондов госархива Донецкой области) / Н.Б. Метальникова // Педагогічні скарбниці Донеччини. – 1996. № 1. – С. 61.
53. Мицик Ю.А. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття / Ю.А.Мицик – Дніпропетровськ: ВПОП «Дніпро», 1996. – 262с.
54. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», 2000. – 662 с.
55. Палеха ЮЛ., Леміш Н.О. Загальне документознавство: навч. посіб. - К., 2009.
56. Палеха Ю. Л. Організація діловодства в державному апараті українських урядів 1917-1918 років / Ю. Л. Палеха. Режим доступа: <http://www.guds.gov.ua>
57. Попова О. А. Архивное строительство в Донецкой области (1920-1921 гг.) / О.А. Попова // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917-1921 рр.): Збірник наукових праць / ГАУ при КМ України; УДНДІАСД; Національна парламентська бібліотека України. – К., 1998. – С. 69-71.
58. Пронштейн А. Н. Методика исторического исследования / А.Н. Пронштейн. – Ростов н/Д., 1971.
59. Пронштейн А.П. Вопросы теории и методики исторического исследования / А.П.Пронштейн, И.Н.Данилевский. – М., 1986. – 208 с.
60. Рейсер С.А. Палеография и текстология / С.А.Рейсер – М., 1970.
61. Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652-1673 рр. / Підготував до друку Петро Кулаковський. – Острог-Варшава-Москва, 1999.
62. Санцевич А.В. Методика исторического исследования / А.В.Санцевич. – К.: Наукова думка, 1990.
63. Санцевич А.В. Источниковедение в кругу исторических дисциплин / А.В.Санцевич // Источниковедческая культура студента-историка. – Тверь, 1990.
64. Столяров Ю.Н. Классификация документа: решения и проблемы / Ю.Н.Столяров // Книга: Исследования и материалы. – М., 1995. – Вып. 70. – С. 24-40.
65. Тойнби А.Дж. Постигжение истории / А.Дж.Тойнби – М.,1991.
66. Толочко П. Літописи Київської Русі / П.Толочко – К., 1994.
67. Фарсобин В.В. К оценке некоторых положений А.С. Лаппо-Данилевского в области источниковедения / В.В.Фарсобин // Материалы симпозиума по актуальным проблемам источниковедения. – М., 1972. – С.1-2.
68. Февр Л. Бои за историю / Л.Февр. – М.,1991.
69. Швецова-Водка Г.М. Співвідношення понять «документ» та «історичне джерело» / Г.М.Швецова-Водка // Архіви України. – 2001. – № 4-5 – С. 33-56.
70. Шмидт С.О. Путь историка / С.О.Шмидт. Избр. тр. по источниковедению и историографии. – М., 1997.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.archives.gov.ua/>
2. <http://undiasd.archives.gov.ua/>

«МЕТОДИКА ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Укладачі: Кригіна О.В.
Виготовлення оригінал-макету
Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman – 14
Умовн. друк. арк. 1

Маріупольський державний університет
Адреса університету: м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129
E-mail: mggu_kafedra_kid@mail.ru
Сайт: <http://mdgu-kid.at.ua>

МОДУЛЬ 1. АРХІВНА ЕВРИСТИКА

Тема 1. Предмет курсу «Архівна евристика». Науково-довідковий апарат державних архівів України.

Предмет та завдання курсу, місце курсу у змісті навчання студентів спеціальності. Прийоми та методи архівної евристики, етапи пошуку ретроспективної документної інформації. Специфіка та понятійний апарат курсу. Зв'язок з іншими навчальними дисциплінами. Система науково-довідкового апарату до архівних документів (каталоги, путівники, огляди, описи, покажчики та ін.). Каталог як архівний довідник, визначення виду каталогу та відбір документної інформації для каталогізації. Характеристика фондів та довідковий апарат путівників. Додаткові довідкові системи НДА архівів.

Сучасний період розвитку історичної науки характеризується зростанням інтересу суспільства і держави до вітчизняної історії і архівів як хранителів історичних джерел про духовний, соціальний і культурний досвід поколінь.

Щорічно збільшується число людей, що звертаються в читальні зали державних архівів в науково-дослідних цілях, з питань, пов'язаних зі встановленням біографічних і генеалогічних відомостей, підтвердженням фактів, необхідних для реалізації прав і законних інтересів громадян. Будь-який користувач архівною інформацією повинен мати уявлення про шляхи пошуку цієї інформації, тобто мати знання в області архівної евристики.

Евристика (від греч. *heurisko* - відшукою, відкриваю) – сукупність прийомів і методів, що сприяють швидшому, організованому і цілеспрямованому пошуку істини, хоча і не гарантуючих її безумовне і автоматичне знаходження. Розрізняють бібліографічну евристику – сукупність теоретичних і практичних знань, що відносяться до прийомів знаходження якогось-небудь книжкового матеріалу або окремих його елементів, джерелознавчу евристику, що займається пошуками письмових історичних джерел, та ін. Архівна евристика – напрям архівознавства, що вивчає методіку пошуку ретроспективної документної інформації в цілях ефективного використання документальних багатств архівів на користь суспільства і історичної науки, а також основні прийоми атрибуції документів.

Об'єкт архівної евристики - уся сукупність архівних документів. Предмет - загальні і приватні методи і прийоми пошуку ретроспективної документної інформації.

Основне завдання архівної евристики – пошук ретроспективної документної інформації як для практичних потреб організацій і громадян, так і для науково-дослідної роботи по виявленню історичних джерел. Етапами пошуку архівних документів є: встановлення фондоутворювачів, в діяльності яких могли виникнути матеріали, що містять необхідну інформацію; пошук на міжархівному рівні, на якому необхідно встановити, в якому архіві можуть зберігатися фонди і документи по темі, що цікавить дослідника; пошук на рівні архіву, при цьому в архіві встановлюються номери і назви фондів і колекцій, в яких відкриті потрібні документи; пошук на рівні фонду, коли встановлюються номери необхідних описів і одиниць зберігання (подів); пошук на рівні справи - відшукується необхідний документ, документна інформація.

Перш ніж звертатися до архівних документів, дослідникові необхідно докладно вивчити бібліографію по темі і опубліковані джерела. Також необхідно вивчити опубліковані джерела. Документи по темі можуть бути опубліковані у вигляді збірок або спеціальних підбірок в періодичних виданнях.

Особливу увагу необхідно звернути на збірки документів, опубліковані після 1991 р. У Законі України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (2001) проголошено основний принцип архівної справи – загальнодоступність документів Національного архівного фонду. На веб-порталі Державного комітету архівів України у розділі «Публікації на сайті» (<http://www.archives.gov.ua>) представлено електронні версії понад 30 путівників та інших довідкових видань по архівах України за 2000-2005 рр. (обсягом понад 10 тис. книжкових сторінок); каталоги та огляди «Архівної Україніки» у зарубіжних архівах.

Державні архіви, бібліотеки, музеї інтенсифікували роботу з удосконалення довідкового апарату. Крім традиційних складових довідкового апарату (описи, каталоги, путівники, огляди тощо), в архівах, бібліотеках і музеях створюються або вже функціонують електронні бази даних облікового і тематичного характеру, готуються науково-інформаційні видання про склад і зміст розсекречених фондів, у мережі Інтернет створено веб-сторінки з інформацією про склад і зміст документів.

Слід також знати деякі терміни і визначення, що мають безпосереднє відношення до курсу архівна евристика: ретроспективна документна інформація; атрибуція документу; архівний документ; документальний фонд – сукупність документів, що утворилися в процесі діяльності юридичної або фізичної особи; архівний фонд; архівна колекція Національний архівний фонд України; фондоутворювач та ін.

Наступним етапом пошуку ретроспективної документної інформації є з'ясування номерів і назв конкретних архівних фондів, що зберігають потрібні документи. У цьому дослідникові допомагає система науково-довідкового апарату (НДА) архіву – комплекс взаємозв'язаних і взаємодоповнюючих архівних довідників про склад і зміст архівних фондів. До архівних довідників відносяться: путівник, огляд, покажчик, архівний каталог, архівний опис, база даних. Кожен з цих типів довідників має свій вигляд і різновиди. Вони побудовані на єдиній науково-методичній основі в цілях ефективного використання архівних документів і архівної інформації. Проте в кожному архіві система НСА має свої особливості – певний набір архівних довідників.

Залежно від того, які документальні комплекси репрезентовані у довідниках, усі архівні довідники поділяють на: міжархівні; міжфондові; внутріфондові.

Архівний опис – архівний довідник, що містить систематизований перелік одиниць зберігання архівного фонду, колекції і призначений для їх обліку і розкриття їх змісту.

Архівний каталог – архівний довідник про зміст документів, в яких відомості про документи згруповані за окремими питаннями (галузями, темами, предметами) і розташовані в певній послідовності: логічній, алфавітній або хронологічній.

Путівник – архівний довідник, що містить характеристики або короткі відомості про архіви/архівні фонди (колекції, комплекси) у систематизованому порядку, призначений для загального ознайомлення зі складом і змістом фондів архіву (архівів).

Покажчик – архівний довідник, що є алфавітним, систематичним або складеним за іншою ознакою переліком назв предметів чи явищ, згадуваних в архівних документах, із зазначенням пошукових даних цих документів.

Огляд – архівний довідник, що включає систематизовані відомості про склад і зміст документів архівного фонду з джерелознавчим аналізом.

Одиниця зберігання (справа) - облікова і класифікаційна одиниця, фізично відособлений документ або сукупність документів, що має самостійне значення. Можна сказати, що архівна справа - це документ або сукупність документів, поміщених в окрему обкладинку.

Тема 2. Пошук архівної інформації на різних рівнях. Особливості пошуку ретроспективної архівної інформації на базі документів державних архівів України.

Встановлення фондоутворювачів, у фондах яких може бути виявлена необхідна інформація. Уявлення про систему, структуру і функції державних установ (вищі, центральні, місцеві), що діяли на певній території в певний хронологічний період. Встановлення архівів, де зберігаються або можуть зберігатися необхідні матеріали. Мережа центральних державних архівних установ. Пошукові дані, які дозволяють знайти потрібний документ в архіві. Робота з описами та архівними документами.

Починаючи пошук необхідної архівної інформації, досліднику необхідно дотримуватися основних етапів пошуку. На початку, треба встановити фондоутворювачів, тобто юридичну або фізичну особу, в процесі діяльності якої утворився архівний фонд. Отже, дослідникові необхідно визначити, які організації і/або особи мали відношення до проблеми, що вивчалася, у фондах яких може бути виявлена необхідна інформація.

Основною групою фондоутворювачів, документи яких зберігаються в державних архівах, є державні установи, організації і підприємства. Уявлення про систему, структуру і функції тих або інших державних установ, що діяли на певній території в певний хронологічний період, можна отримати, керуючись даними історії державних установ.

Усі державні установи по їх місцю в системі державного апарату можна розділити на три групи: вищі, центральні, місцеві.

Після того, як встановлені фондоутворювачі, слід з'ясувати, в яких архівах зберігаються або можуть зберігатися ці матеріали. Для цього необхідно мати уявлення про систему та мережу архівів в Україні. Велика частина документів архівного фонду України зберігається у державних архівних установах, у центральних, місцевих та галузевих архівах.

До системи архівних установ належать також місцеві державні (обласні) архіви. Вони здійснюють управління архівною справою і діловодством у регіонах, у них постійно зберігаються документи Національного архівного фонду місцевого значення. Також, слід пам'ятати, що при зміні адміністративно-територіального устрою в радянський період проводився перерозподіл архівних документів між місцевими архівами з тим, щоб кожен з них зберігав документи усіх установ, що коли-небудь діяли на цій території.

Для того, щоб отримати уявлення про склад і зміст фондів того або іншого архіву, необхідно скористатися системою НДА архівів. Але слід пам'ятати, що в кожному архіві система НДА має свої особливості – певний набір архівних довідників, пов'язаний в першу чергу із складом документів. Кожний державний архів мають путівник – архівний довідник, що містить систематизовані відомості про фонди архіву. Інформацію про путівники і інші довідники можна знайти на офіційному сайті Державної архівної служби України <http://www.archives.gov.ua>.

Путівник складається з основної частини і довідкових елементів. У путівнику інформація про фонди поділяється, як правило, на два розділи: в першому поміщаються відомості про фонди до 1917 р., в другому – після 1917 року. Після того, як з путівника виписані номери і назви необхідних архівних фондів, слід з'ясувати, чи є до цих фондів інші довідники (огляди, каталоги, покажчики, тематичні переліки та ін.). В нагоді досліднику стане архівний огляд. Архівний огляд – це тип архівного довідника, який містить систематизовані відомості про склад і зміст окремих комплексів документів з їх джерелознавчим аналізом і призначені для інформування зацікавлених фізичних і юридичних осіб про характер і значення цих документів з метою їх активного використання.

Обов'язковим елементом довідкового апарату є архівний каталог як архівний довідник, в якому інформацію систематизовано відповідно до обраної схеми класифікації. Вторинна документна інформація представлена у каталогах у вигляді описових статей на одиниці описування, як правило, на каталожних картках. Архівний покажчик – архівний довідник, що є складеним за певною ознакою переліком назв (найменувань) предметів, що згадуються в архівних документах, з вказівкою пошукових даних цих документів. Покажчики можуть бути самостійними архівними довідниками або елементом довідкового апарату до них. Склад і зміст документів фонду розкривають такі самостійні архівні довідники, як анотовані реєстри описів. Отже, ознайомлення з наявними в архіві довідниками, а також знання особливостей фіксації інформації в архівних довідниках, можна істотно заощадити час на пошук інформації з досліджуваної теми.

Після того, як визначені номери необхідних фондів і описів, належить визначити останній елемент архівного шифру – номер одиниці зберігання (справи). Для цього необхідно послідовно проглянути архівні описи. Архівний опис є основним архівним довідником, як обліковий довідник та джерело інформації про склад та зміст документів архіву. Описи складаються у діловодстві та в архівних підрозділах установ. Робота дослідника з описом зводиться до послідовного перегляду заголовків справ і виписування номерів справ, які імовірно можуть мати відношення до теми дослідження.

Для того, щоб вести успішний пошук інформації по одиницях зберігання (справах), потрібно мати в розпорядженні основні відомості з документознавства. Само найменування виду або різновиду документу несе істотну інформацію про призначення і властивості документу. Дослідник, що займається певним періодом історії, повинен добре знати, які види

документів складалися в той або інший час, яке було їх цільове призначення і юридичне значення. Крім того, дослідник повинен завжди пам'ятати про те, що архівні документи, як і будь-які інші джерела, вимагають критичного ставлення.

МОДУЛЬ 2. МЕТОДИКА ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема 3. Типи і види джерел. Класифікація та критика історичних джерел.

Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Історичне джерело й історичний факт. Типи і види джерел. Особливості використання інформації: писемні; речові; усні, або фольклорні; етнографічні; лінгвістичні; фотокінодокументи; фонодокументи, тощо. Методика джерелознавчого аналізу, методи, принципи. Поняття класифікації історичних джерел, її завдання і значення. Особливості класифікації писемних джерел.

Джерелознавство, як особлива галузь історичної науки, сформувалося приблизно в другій половині XIX ст. Об'єктом вивчення джерелознавства є історичне джерело. Розуміння сутності історичного джерела визначає, що і як вивчає джерелознавство, тобто його предмет. Історичний процес – це об'єктивна реальність, а історичне знання (зокрема, історична наука) – відображення цієї реальності. Історичні джерела – всі продукти діяльності людей, що містять в собі інформацію про реальне життя суспільства, поєднуючи безпосереднє та опосередковане відображення дійсності, свідчать про закономірний процес розвитку суспільства, залучаються до сфери історичного дослідження, є засобом історичного пізнання. Предмет джерелознавства включає теорію, практику і методику джерелознавчої роботи.

Одним із найбільш фундаментальних наукових понять у системі дефінітивного апарату джерелознавства є термін «історичне джерело». Кожна пам'ятка несе відкриту і приховану інформацію. Пам'ятки, релікти, рештки давніх реалій, оповіді — саме як носії інформації про минуле слугують історичними джерелами. Слід, однак, пам'ятати, що для об'єктивного відтворення історичної дійсності історик повинен повною мірою враховувати також інформацію, яку несуть джерела уже використовувані попередніми дослідниками. Кожен новий дослідник черпає з історичного джерела не лише ту інформацію, яку бачили його попередники, а й ту, що залишилась для них прихованою.

Джерелознавство галузь історичної науки, що виявляє та вивчає історичні джерела, розробляє прийоми і методи їх критичного аналізу з метою застосування в історичному дослідженні, пізнання об'єктивної дійсності. Це цілісна система, що має певну структуру, компоненти якої не тільки постійно взаємодіють між собою, але і з іншими галузями знань.

Історія українського народу ґрунтується на широкій і різноманітній джерельній базі, що включає в себе всі без винятку класичні групи джерел: речові, словесні (усні, писемні, лінгвістичні) зображальні, поведінкові та ін. Історія кожного народу, кожної нації і держави є унікальною. Вона має свої особливості, свою специфіку, зумовлені його самобутністю і неповторністю. Цю окремішність історії етносу віддзеркалює своєрідність джерельної бази, яка сама є продуктом діяльності людей, історичного розвитку суспільства, несе на собі відбиток різних історичних епох: від найдавніших часів до сьогодення.

Важливе місце у джерельній базі історії України посідають речові джерела, тобто ті, що зберігають історичну інформацію про минуле у предметній формі і відображають передусім виробничу і творчу діяльність людей. До речових джерел часто застосовують й іншу назву — пам'ятки матеріальної культури. Речові джерела є найдавнішими у складі джерельної бази історичної науки. Речові джерела надзвичайно різноманітні й численні. Нумізматичні пам'ятки складають важливий компонент речових джерел з вітчизняної історії, архітектурні пам'ятки містять цінну інформацію історико-краєзнавчого і культурного характеру тощо. Серед величезного розмаїття речових джерел особливе місце належить предметам озброєння. Зображальні джерела на відміну від інших видів джерел містять інформацію, закодовану в певних зорових образах. Усні джерела містять інформацію у вигляді усної традиції, що передається із покоління в покоління, із уст в уста і зберігається у пам'яті народу.

Класифікація – багатоступеневе поділення логічного обсягу поняття (логіка) або будь-якої сукупності одиниць (емпіричне соціальне знання) на систему супідрядних понять або класів об'єктів (рід - вид - підвид). Мета класифікації - встановлення певної структури порядку,

визначення місця в системі будь-якої одиниці (об'єкту), тим самим встановлення між ними наявності деяких зв'язків. Найбільш розповсюджена – класифікація історичних джерел за типами (родами) і видами. Тип – найзначніша категорія історичних джерел, в основі якої результат втілення й відображення дійсності. Кожен тип в свою чергу поділяється на види – більш компактні групи джерел, що мають стійку структуру, зберігають спільні ознаки походження і внутрішньої форми, що дозволяє застосувати до них єдині прийоми дослідження. Кожен вид джерел поділяється на групи та підгрупи, що розрізняються другорядними ознаками та можуть існувати протягом певного проміжку часу, а потім зникнути.

Тема 4. Найдавніші писемні пам'ятки з історії України. Законодавчі та актові джерела.

Видові ознаки літопису; її соціальні функції. Різні форми літописних творів. Методи вивчення літописів. Письмові і речові джерела, що залучаються для джерелознавчого аналізу літописних творів. Характеристика актів як виду історичних джерел, методи дослідження актів. Проблема кодифікації та класифікації законодавчих актів. Етапи розвитку законодавства в Україні.

Основну інформацію з історії цього періоду несуть нарративні джерела. Це літописи, історичні твори, твори іноземців (записки іноземців, зокрема мандрівників, хроніки сусідніх країн – Візантії, Польщі), іноземна сучасна періодика, історико-географічні та історико-політологічні, публіцистичні твори, особливо полемічна література. Документальних джерел менше. Для Київської Русі майже немає (тільки Руська Правда та князівські устави). Зовсім відсутні приватні акти, діловодні джерела. Відомі лише з XIII ст. Значний обсяг - з XIV ст. Недостатня розробленість багатьох аспектів історії України цього періоду пояснюється, зокрема колом джерел, на які спиралися дослідники у своїх історичних студіях – потребує поширення.

Літописознавство як складова джерелознавства (вивчає літописні джерела та методику їх дослідження) не є самостійною науковою дисципліною, а лише галуззю знань, однак має власну специфічну методологічну основу, що виникла на підґрунті текстології, інструментарій якої використовували дослідники-історики та філологи ще з XIX ст. Сучасними методами студіювання давньоруських літописів поряд із традиційними у джерелознавчій науці такими, як порівняльно-текстологічний, є міждисциплінарні методики, що поєднують методологічні можливості різних наук й історичних дисциплін.

Акти як вид історичного джерела є об'єктом вивчення сід дипломатики. Дипломатика як наукова дисципліна сформувалася в Західній Європі ще в XVII ст. Акти – це документи, в яких у формі певних юридичних норм зафіксовані економічні або політичні угоди, договори між «приватними особами»; «приватною» (юридичною або фізичною) особою та державою; між церквою та державою; між державами. Акти різних епох і народів поєднуються в один вид через те, що мають загальні зовнішні (формально-юридичні ознаки): походження – результат угоди контрагентів; зміст – визначення взаємних умов; форма – комбінація усталених статей-форм (формуляр).

Закон – нормативний акт вищого органу державної влади, виданий за встановленим порядком, який має вищу юридичну силу відносно актів інших органів держави в її межах. Законодавчі акти входять до складу комплексу актових джерел. Це історичні документи, які на час їх створення призначалися для встановлення тих чи інших правових норм, регулюючих суспільні відносини. Останніми роками спостерігається тенденція суттєвого поширення дослідницького поля в цієї галузі за рахунок, по-перше, запровадження до наукового обігу нових або раніш засекречених документів; по-друге, завдяки змінам ракурсу вивчення законодавчих джерел; по-третє, завдяки пошукам нових методів і прийомів аналізу законів.

Нормативні документи ЦР: універсали, постанови, рішення, ухвали, резолюції, закони. Нормативні документи ГС: декларації, постанови, конституції. Вищий орган влади – Гетьман: уся повнота законодавчої та виконавчої влади у внутрішній та зовнішній політиці верховний головнокомандуючий військовими силами. Уряд – Рада Міністрів. Директорія - жодного законодавчого акту, який би визначив компетенцію органів влади та управління. Фактично вищий орган влади уособлювала законодавчу, виконавчу, іноді судову владу. Характерні риси законодавства радянської України. Корпус законодавчих актів з історії радянської України

поділяється на такі групи. Різновиди законодавчих актів: Конституції, декрети, закони, постанови та розпорядження, положення, рішення та резолюції з'їздів, кодекси.

Законодавчий акт – особливий вид писемних історичних джерел, що потребує застосування певних прийомів аналізу, які дозволяють розкрити його зміст, значення, властивості. Існують основні загальні принципи вивчення законодавчих актів, але методика роботи з різними їх групами не однакова та залежить від призначення, часу створення документу.

Основні етапи аналізу законодавчих актів спільні для всіх їх різновидів. I. Реконструкція процесу створення законодавчого акту: встановлення джерел права, на яких базується законодавство, з'ясування причин появи документу, конкретно-історичної, політичної ситуації, що зумовила появу закону, встановлення, кому належало право законодавчої ініціативи (право приймати закони), авторство, вивчення законопроектів, публікації закону. II. Аналіз та інтерпретація юридичних норм законодавчого акту: формуляр законодавчого акту залишився майже незмінним, аналіз юридичних норм законодавчого акту передбачає, втілення законодавчого акту в життя.

Тема 5. Діловодна документація. Документи політичних партій і організацій другої половини XIX – XX ст.

Діловодна документація. Принципи і методи аналізу діловодної документації. Зовнішні форми документів. Устави, програми, нормативні й облікові книги: їхнє становлення, основні типи, чорнові і чистові варіанти, повнота і вірогідність інформації. Співвідношення чернетки і беловика окремого документа, інформативна цінність кожного з цих варіантів текстів. Поступове складання формуляра документів. Способи захисту інформації документа. Склад документів загального діловодства центральних і місцевих установ.

Діловодна документація – найбільший за обсягом комплекс джерел. Діловодні матеріали - вид історичних джерел, функцією яких є документаційне обслуговування різноманітних управляючих систем (державні органи влади та управління, промисловість, банківська система тощо). Включають: 1) групу різновидів документів, що забезпечують прийняття та реалізацію управлінських рішень; 2) групу документів, що забезпечують власне документообіг. Діловодство - це специфічна діяльність по створенню документів, пов'язаних з ухваленням рішень з різних питань і виконання ухвалених рішень. Суб'єктом, що ухвалював рішення, могли виступати: держава в особі державних установ, окремі корпорації або приватні особи. Враховуючи юридичне положення суб'єкта, можна говорити про дві основні системи діловодства: державну і приватну.

Комплекс діловодних джерел з новітньої історії України включає: діловодна документація Українських державних утворень 1917-1920 рр., діловодні матеріали, що відклалися на території західноукраїнських земель у міжвоєнні роки, діловодна документація, що відклалися за часів існування СРСР і радянської України, діловодна документація сучасної України.

Етапи розвитку радянського діловодства: - 1917 р. - кінець 20-х рр. - початок формування корпусу радянського діловодства, перші спроби його вивчення; 1930-ті - сер. 80-х рр. - складення системи радянського діловодства, формування основного її комплексу; з середини 80-х р. - початок значних змін в якісному і кількісному складі діловодної документації. Чинники, що вплинули на формування комплексу діловодних джерел. Чинники, що впливають на розвиток сучасного діловодства.

Діловодна документація - найбільший за обсягом комплекс джерел, що несе різноманітну за змістом і характером інформацію, форми діловодної документації стабілізувалися ще у XVIII ст. і функціонували також за часів існування різних державних утворень на території України у XX ст. Змінювався лише зміст, пріоритети серед документів, наповненість інформацією. Зокрема, у часи революцій, перехідні епохи - збільшувалася кількість організаційно-розпорядчої документації, діловодство один з найкраще збережених, впорядкованих комплексів джерел, потребує вивчення із застосуванням методів різних наук.

Документи політичних партій і громадських об'єднань відрізняються від попереднього комплексу документів. По-перше, партії – не державні, а громадські організації. Проте, їх документи (особливо програмні) певним чином мають офіційний характер, адже відображають інтереси (лінію) окремих рухів, соціальних верств.

Пізнавальність цінність цих джерел зумовлюється тим, що вони дають можливість вивчити не лише внутрішню історію партій та об'єднань, їхні цілі, стратегію, тактику, засоби боротьби, а також простежити їх вплив на розвиток історичних подій, політичне, соціально-економічне, духовне життя країни.

По-друге, документи політичних партій і громадських об'єднань – це вид джерел у прийнятій нами класифікації, що виокремлюється не за функціональною та номінальною ознаками, а за походженням. Цей комплекс джерел не має особливих видових ознак. Практично всі різновиди документів політичних партій можна віднести до інших видів джерел.

Сучасна українська історіографія з різними варіаціями сповідує останній підхід до розуміння сутності та складу документів політичних партій, що пояснюється передусім кардинальними змінами політичної ситуації в країні, становленням багатопартійної системи. Внаслідок цих змін припинила своє існування штучна дисципліна «історія КПРС», а документи цієї партії втратили ореол особливих, безумовно достовірних. Останніми роками документи політичних партій в українській історичній науці стали об'єктом як спеціальних, так і, переважно, прикладних досліджень. Особливість документів сучасних політичних партій в тому, що вони створюються зараз, на наших очах. Їх програмні документи (зокрема, передвиборні програми) друкуються окремими виданнями і в пресі, так само як і статті та промови їх лідерів, вони розповсюджують листівки, прокламації, видають газети, журнали. Більшість цих матеріалів окрім друкованого варіанту доступна на сайтах політичних партій, їх лідерів та обласних організацій. Тут окрім традиційних можна знайти інші (нові) різновиди документів, що несуть інформацію про діяльність політичних партій: форуми, стрічки партійних новин. Ще одна проблема, породжена розповсюдженням інтернет-технологій – колекціонування та збереження електронних варіантів документів політичних партій, «термін життя» яких на сайтах, та й самих сайтів, може бути дуже коротким.

Основними проблемами цього комплексу є: Розпорошеність по різних архівах і фондах, в тому числі, і за межами України (це особливо стосується документів політичних партій 1917-1925 рр., та західноукраїнських партій 1921-1939 рр.). Гостра проблема колекціонування та забезпечення збереження документів сучасних політичних партій. Зміни, в складі цього комплексу джерел формування нових складових, які потребують визначення статусу (новий вид джерел, або різновид документів політичних партій, або інша форма подачі існуючих різновидів), а також нових методів аналізу. Відсутність спеціальних джерелознавчих досліджень цих документів в сучасній українській історіографії.

Тема 6. Статистичні джерела. Періодика як історичне джерело.

Комплекс джерел ревізського обліку населення: первинні і зведені матеріали, їхнє призначення і формуляри. Еволюція формулярів. Матеріали адміністративно-поліцейського і церковного обліку населення. Відомчі обстеження мануфактур і фабрик. Судово-слідчі матеріали. Періодична преса. Газети як різновиди періодичних видань. Методика джерелознавчого аналізу друкованої продукції.

Визначальна особливість – збирається для вироблення управлінських рішень, а також обліку того, що мається в наявності. Тобто, статистика збирається з метою наступної обробки для того, щоб виявити стан економічної, соціальної, демографічної сфери в розвитку. Для проведення статистичних обстежень розробляється спеціальна програма. При цьому враховується можливість порівняння різночасових статистичних даних.

За методами проведення статистичних обстежень поділяється: за вибором об'єкту обліку це може бути одиничне охоплення, галузеве, суцільне; за шириною, глибиною, розмаїттям програми обліку – збирання відомостей за окремими показниками (врожайність), групою показників, монографічні описання, бюджетні обстеження; за кількістю охоплених об'єктів обстеження можуть бути: вибіркові, масові або суцільні (переписи); за часовими межами:

одноразові обстеження (переписи та ін.) – разовий часовий зріз на яку-небудь дату; поточні, регулярні звіти (рокові, квартальні, місячні статистичні звіти підприємств); динамічні порокові ряди; за способом відображення обліку можуть бути абсолютні дані та відносні (т. т., у відсотках).

Статистика – система збирання відомостей для забезпечення зворотного зв'язку в системах управління різного рівня та вироблення управлінських рішень. Це також кількісне відображення того чи іншого явища, облік того, що мається в наявності.

Методика аналізу. Враховувати, що дослідник має справу, головним чином, із вторинною статистичною інформацією – вже обробленою, зведеною в таблиці. Доступ до первинної інформації (карток обстеження, анкет та ін.) обмежено, або закрито (анкети переписів). Публікується лише незначна частина зібраного матеріалу. Вивчити організацію статистичної служби за того періоду, до якого відносяться статистичні матеріали. Характер і походження публікації – офіційна чи ні, хто проводив обстеження. Останнє важливо особливо для сучасного етапу, адже окрім державної статистики є приватна, громадська. Встановлення ступеню достовірності статистичних матеріалів. Якісний аналіз методики обробки первинного матеріалу – можуть бути неправильно зведені, згруповані в таблиці. Комплексний аналіз статистичного матеріалу. Не можна обмежуватися вивченням та обробкою окремих показників. Треба зіставляти різні статистичні джерела. Використання математичних (статистичних) методів аналізу для роботи зі статистичними матеріалами, особливо первинними.

Періодична преса – один із засобів масової інформації та пропаганди, що випускається у певні проміжки часу. Функції періодичної преси. Особливості періодичної преси: поліфонізм, багатоплановість змісту, єдність ідейної спрямованості і певна одноманітність оформлення всіх випусків, оперативність обнародування суспільно значущої інформації, змістова актуальність, спрямованість на масу, регулярність пресової інформації, доступність, прагматизм. Преса ніколи не була й не буде самостійною

Періодична преса не втрачає свого значення і у ХХ ст., хоча поряд з нею існує ціла система ЗМІ, запроваджуються нові комп'ютерні технології, з'являються електронні газети і журнали. Авторитет преси підкріплює і багатовікова культура письмової речі, закладена в «генотип» масових комунікацій. Преса – джерело синтетичне, від інших джерел відрізняється поєднанням різних за походженням, жанрами матеріалів. Усі матеріали, що друкуються в періодичних виданнях можна поділити на дві групи: I. Матеріали не редакційного походження. II. Журнально-газетні жанри – категорія історична. Періодична преса – невичерпне джерело за тематикою, широтою охоплення дійсності. Несе інформацію про різні сфери життя та діяльності людей, суспільства, її матеріали використовуються для вивчення різноманітних проблем історії суспільства, будь-то економіка або особисте життя людей. Значення матеріалів періодики як джерела в кожному окремому випадку неоднакове. Зважаючи на ролі та місце преси в суспільстві, найкраще її зміст відповідає завданням вивчення ідеології та різних аспектів політики, включаючи ідейну та політичну боротьбу. Значущість періодики серед інших видів писемних джерел.

Тема 7. Мемуари як історичне джерело.

Мемуари автобіографії та мемуари сучасні історії. Еволюція мемуарних жанрів. Особливості дослідження мемуарної літератури. Основні жанри мемуарної літератури та їх інформаційні можливості. Джерелознавчий аналіз та використання мемуарної літератури. Значення і особливості мемуарів радянського періоду. Головні види мемуарів: щоденники, спогади, записи, листування та їх характеристика

Для цього виду писемних джерел притаманне індивідуальне, суб'єктивне відтворення подій, явищ і фактів у тому вигляді, в якому вони запам'яталися їх учаснику або сучаснику. Склад: особисті листи (епістолярні джерела – іноді виділяють в окремий вид джерел), мемуари (спогади) і щоденники, автобіографії, некрологи (дехто відносить). Головна риса – суб'єктивність, переважання авторського начала. Дозволяють відчувати колорит епохи.

Мемуарні твори (спогади, щоденники). Мемуарна література: в широкому розумінні – спогади, щоденники, записки; у вузькому – лише спогади. Спогади (мемуари). Історичні події в

них усвідомлюються на основі власного досвіду автора – так, як він сам їх пережив у якості сучасника, очевидця або учасника. Це зв'язне та завжди пізніше викладення авторських вражень про пережите. Спогади – найрозповсюдженіший різновид мемуарної літератури. Звичайно створюються через певний проміжок часу і фіксують ретроспективний погляд на події. Важливо знати не тільки біографію автора, але й еволюцію його поглядів з моменту подій до написання мемуарів.

Щоденник – щоденні або періодичні записи, що фіксують спостереження автора безпосередньо в ході подій або відразу ж по їх завершенні. Найбільш точно відображають факти і події, зберігають яскравість безпосередніх вражень учасників. Достатньо ознайомитися з біографією автора до описаних подій та його місцем в них. Автор спогадів або щоденника, автобіографії завжди виступає від власного імені, навіть якщо його погляди повністю збігаються з офіційною позицією правлячих урядових кіл або керівництва політичної партії (особливо якщо це відомий політичний діяч). Водночас мемуарні джерела тим цінніше, чим більше вони відображають неповторно-індивідуальне сприйняття подій. Їх головна перевага – особистий погляд на реальність, що дозволяє дослідникові вивчати «людський вимір» історії – через долі та характери окремих людей, зрозуміти їх світосприйняття, побачити їх такими, якими вони були в повсякденному житті. Мемуари та щоденники можуть так чи інакше комбінуватися, зливатися, утворювати перехідні форми.

Зокрема, існують різні варіанти фіксації спогадів: записані самим автором; записані іншою особою (літературний запис), яка певною мірою стає співавтором тексту; фіксація усного оповідання мемуариста технічними засобами (магнітофон, диктофон): може бути проміжним етапом або як реалізація спеціальних програм «усної історії». Ще один варіант – не завершені автором спогади, щоденники що залишилися в чорнових записах.

Існують також різні жанри спогадів: Спогади про окремі події (інша назва – мемуари-історії), в яких автор розповідає про події, історичні явища в яких брав участь. Автобіографічні мемуари (мемуари-автобіографії), життєпис автора. У центрі – особистість автора, його участь в різних сферах суспільного життя. Біографічні спогади пишуться про життя іншої людини.

Щоденник має більш інтимний характер, ніж спогади. Проте щоденники, написані авторами тільки для себе, не призначені для чужого ока, зустрічаються не часто. На сучасному етапі розповсюджена публікація мемуарів у мережі Інтернет. Доступ до неопублікованих мемуарних джерел регулюється власниками (хоронителями) сімейних архівів, правилами користування архівними документами – якщо вони зберігаються в державному сховищі. Лист – це документ, за допомогою якого спілкуються між собою кореспондент та адресат. Їх взаємини можуть бути різноманітними (родинними, дружніми і таке ін.), але в приватному листуванні вони набувають форми, характерної для прямого персонального контакту, не розрахованого на публічність.

Епістолярна культура характерна переважно для нового часу, частково для новітнього (переважно перша половина ХХ ст.). Приватне листування близьке до мемуарних джерел, але до них не відноситься, адже має інше функціональне призначення. Епістолярні джерела публікуються значно рідше, позаяк не призначені для оприлюднення. Неопубліковане листування залишається в особових або сімейних архівах. Групи епістолярних джерел: приватне листування державних і громадських діячів; листування звичайних людей; листування письменників, публіцистів, філософів; листування відомих культурних діячів; фронтіві листи.

Загалом джерела особистого походження дуже різноманітні та останнім часом активно публікуються в багатьох виданнях, різних за охопленням, цілями, якістю. Водночас величезна маса цих джерел залишається не тільки неопублікованою, але й не відомою дослідникам.

Рекомендована література

Базова

1. Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Редкол.: Я. С. Калакура (гол, ред.) та ін. – К, 2002.
2. Алексеева Е. В. Архивоведение: учеб. для нач. проф. образования: учеб. пособие для сред. проф. образования / Е. В. Алексеева, Л. П. Афанасьева; под ред. В. П. Козлова. 3-е изд., доп. – М., 2005.

3. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: Теорія, методика, історія / О.М.Богдашина. Навч.-метод. посібник. – Х., 2005.
4. Войцехівська І.Н. Структура історичного джерелознавства / І.Н.Войцехівська // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – Вип. 3. – К., 2001. – С. 255-270.
5. Воронов В.І. Джерелознавство історії України / В.І.Воронов – Дніпропетровськ, 2003.
6. Джерелознавство історії України. Довідник. – К., 1998. – 212с.
7. Історичне джерелознавство / Під ред. Я.Калакури. – К., 2003. – 348 с.
8. Источниковедение / Под ред. О.Медушевой. – М., 2003. – 456 с.
9. Макарчук С. Писемні джерела з історії України / С.Макарчук. – Львів, 1999.
10. Крайская З. В., Челлини З. В. Архивоведение: Учебник / З.В. Крайская – М., 1996.
11. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д.Ковальченко – М., 1987. – 438с.

Допоміжна

12. Автократов В. Н. О некоторых путях восстановления состава и содержания утраченных архивных фондов (на примере фонда Военного приказа) / В. Н. Автократов // Исторический архив. – 1961. – № 6.
13. Антонов Д. Н. О фондировании и архивной эвристике метрических книг / Д. Н. Антонов И. А. Антонова // Архивоведение и источниковедение отечественной истории: проблемы взаимодействия на современном этапе, г. Москва, 12-13 марта 1996 г. – М., 1997.
14. Архипова Т. Г. Современная организация государственных учреждений России: учеб. / Т. Г. Архипова, Е. П. Малышева. – М., 2006.
15. Архівні установи України: Довідник. Т. 1. Державні архіви / Держкомархів України. УНДІАСД; Г. В. Боряк, І. Б. Матяш. - 2-е вид. – К., 2005. – С. 236-250.
16. Баранова А. Документи про розвиток народного господарства і культури Донеччини: // Архіви України. – 1970. - № 1. – С. 85-87.
17. Баренбаум И.Е. Информационно-коммуникативные науки в свете эволюции средств информации и коммуникации / И.Е.Баренбаум // Книга: Исследования и материалы. – 1994. – Сб. 69. – С. 7-57.
18. Блок М. Апология истории / М.Блок – М.,1986.
19. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII століття / А.В.Бойко. – Запоріжжя, 1997. – 204с.
20. Борисова Л.В. Делопроизводственные документы советской эпохи: историография и источниковедение (20-80-е годы) // Отечественные архивы. – 1994. - № 2.
21. Булюлина Е.В. Документ как инструмент власти: из истории документирования и организации делопроизводства местного партийно-государственного аппарата в 1920-1930- гг. // Отечественные архивы. – 2005. - №3.
22. Ганжуров Ю.С. Типізація та індивідуалізація історичних джерел новітнього часу: начерки до проблеми / Ю.С.Ганжуров // Архіви України. – 2001. – № 4-5 – С. 56-61.
23. Государственный архив Донецкой области // Документальные материалы по истории евреев в архивах СНГ и стран Балтии. – Акрополь. – Санкт-Петербург, 1994. – С.44.
24. Глушко Т. М. Архівна справа в Донбасі наприкінці 20-х років / Т.М. Глушко // Нові сторінки історії Донбасу. – Донецьк, 2000. – Кн. 8. – С. 260-266.
25. Державний архів Донецької області: Путівник / Держкомархів України; Упоряд.: С. Герасимов, С. Гончарик, Т. Максимчук, І. Мартинчук, Н. Метальнікова, О. Попова та ін. – К., 2007.
26. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: Зб.документів / АН України. Ін-т укр. археографії та ін.; Відп. ред. Л.А.Дубровіна. – К.:Наукова думка, 1993. – 392 с.
27. Документальные памятники: выявление, учет, использование / Под ред. С.О. Шмидта: Учеб. пособие. – М., 1988.
28. Иванов М.В. Історія держави та права України / М.В.Іванов. – К., 2003.
29. Історія української Конституції. – К.,1993
30. Источниковедение истории СССР / Под ред.И.Д.Ковальченко. – М.: Высшая школа, 1981. – С. 496с.
31. Источниковедение новейшей истории России: теория, методология и практика – М., 2004.

32. Источниковедение. Теоретические и методические проблемы / Под ред. И.Д.Ковальченко. – М., 1969.
33. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учеб. пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М., 2000.
34. Задніпровська Л. Д. Документи Державного архіву Донецької області про діяльність православної церкви (XVIII- поч. XX ст.) / Л.Д Задніпровська // Студії з архівної справи та документознавства. – 2001. – Т. 7. – С. 59-61.
35. Задніпровський О. І., Задніпровська Л. Д. Церковнопарафіяльний літопис Богородицької церкви (1897-1926 рр.) / О.І. Задніпровський // Студії з архівної справи та документознавства. – Київ, 1996. – Т.1 – С. 103-106.
36. Заднепровская Л. Д. Документы Государственного архива Донецкой области как источник изучения истории народного образования Донбасса в конце XIX - начале XX века / Л.Д. Заднепровская // Донбасс: прошлое, настоящее, будущее: Тезисы, доклады и сообщения III региональной научно-практической конференции. – Донецк, 1994. – С. 59-61.
37. Заднепровский А. И., Заднепровская Л. Д. Юзовка. Свято-Преображенское церковное братство / А.И. Заднепровский // Новые страницы в истории Донбасса. – Донецк, 1995. – Кн.4 – С. 18-68.
38. Зелов Н. С. Проблемы работы с личными фондами / Н. С. Зелов, В. В. Никонорова // Вестник архивиста. – 1996. – №4 (34).
39. Кабанов В.В. Источниковедение советского общества / В.В.Кабанов – М., 1997.
40. Ковальский Н.П. Источники по социально-экономической истории Украины (XVI-первая половина XVII в.) / Н.П. Ковальский – Днепропетровск, - 1982. – 90 с.
41. Ковальский Н.П. Некоторые проблемы теории и методики исторического источниковедения / Н.П.Ковальский. – Запорожье, 1999. – 36с.
42. Ковальский Н.П. Источники по истории Украины XVI-XVIII вв. в Литовской метрике и фондах приказов ЦГАДА. – Днепропетровск: ДГУ, - 1982. – 72 с.
43. Ковальский Н.П. Источниковедение истории Украины (XVI-первая половина XVII в.) / Н.П.Ковальский – Днепропетровск, - 1977-1979.
44. Ковальчук Н. А. Основные информационные справочники в системе НСА государственных архивов / Н.А.Ковальчук, Г.А. Осичкина – М., 1985.
45. Кравченко В. І. Документи фонду Виконкому Донецької обласної Ради депутатів трудящих за 1959-1970 рр. / В. І. Кравченко // Архіви України. – 1980. - № 1. – С. 59-62.
46. Крупський І.В. Національно-патріотична журналістика України / І.В.Крупський – Львів, 1995.
47. Кулешов С.Г. Историчне документознавство: зміст та основні завдання наукового напрямку (до постановки проблеми) / С.Г.Кулешов // Архіви України. – 1998. – № 1-6. – С. 9-18.
48. Литвиненко М.А. Джерела історії України XVIII століття / М.А.Литвиненко – Харків: Видавництво Харківського університету, 1970.
49. Лихачев Д.С. Шахматов-текстолог / Д.С.Лихачев // Исследования по древнерусской литературе. – М., 1986. – С.391 – 398.
50. Лубський А.В. Про поняття методології та методу в історичній науці / А.В.Лубський, О.П.Пронштейн // Український історичний журнал, 1983. – № 7.
51. Медушевская О.М. Источниковедение: теория, история и метод / М.Ф.Румянцева. – М.: Рос. гос. гуманитарный университет, 1996. – 80.
52. Метальникова Н. Б. Органы народного образования в 18-19 годах (Из фондов госархива Донецкой области) / Н.Б. Метальникова // Педагогічні скарбниці Донеччини. – 1996. № 1. – С. 61.
53. Мицик Ю.А. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття / Ю.А.Мицик – Дніпропетровськ: ВПОП «Дніпро», 1996. – 262с.
54. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», 2000. – 662 с.
55. Палеха ЮЛ., Леміш Н.О. Загальне документознавство: навч. посіб. - К., 2009.
56. Палеха Ю. Л. Організація діловодства в державному апараті українських урядів 1917-1918 років / Ю. Л. Палеха. Режим доступа: <http://www.guds.gov.ua>

57. Попова О. А. Архивное строительство в Донецкой области (1920-1921 гг.) / О.А. Попова // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917-1921 рр.): Збірник наукових праць / ГАУ при КМ України; УДНДІАСД; Національна парламентська бібліотека України. – К., 1998. – С. 69-71.
58. Пронштейн А. Н. Методика исторического исследования / А.Н. Пронштейн. – Ростов н/Д., 1971.
59. Пронштейн А.П. Вопросы теории и методики исторического исследования / А.П.Пронштейн, И.Н.Данилевский. – М., 1986. – 208 с.
60. Рейсер С.А. Палеография и текстология / С.А.Рейсер – М., 1970.
61. Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652-1673 рр. / Підготував до друку Петро Кулаковський. – Острог-Варшава-Москва, 1999.
62. Санцевич А.В. Методика исторического исследования / А.В.Санцевич. – К.: Наукова думка, 1990.
63. Санцевич А.В. Источниковедение в кругу исторических дисциплин / А.В.Санцевич // Источниковедческая культура студента-историка. – Тверь, 1990.
64. Столяров Ю.Н. Классификация документа: решения и проблемы / Ю.Н.Столяров // Книга: Исследования и материалы. – М., 1995. – Вып. 70. – С. 24-40.
65. Тойнби А.Дж. Постигание истории / А.Дж.Тойнби – М.,1991.
66. Толочко П. Літописи Київської Русі / П.Толочко – К., 1994.
67. Фарсобин В.В. К оценке некоторых положений А.С. Лаппо-Данилевского в области источниковедения / В.В.Фарсобин // Материалы симпозиума по актуальным проблемам источниковедения. – М., 1972. – С.1-2.
68. Февр Л. Бои за историю / Л.Февр. – М.,1991.
69. Швецова-Водка Г.М. Співвідношення понять «документ» та «історичне джерело» / Г.М.Швецова-Водка // Архіви України. – 2001. – № 4-5 – С. 33-56.
70. Шмидт С.О. Путь историка / С.О.Шмидт. Избр. тр. по источниковедению и историографии. – М., 1997.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.archives.gov.ua/>
2. <http://undiasd.archives.gov.ua/>

Методичні рекомендації до проведення семінарських занять

Модуль 2. Методика документознавчих досліджень

Тема 1. Типи і види джерел. Класифікація та критика історичних джерел

1. Поняття класифікації історичних джерел, її завдання і значення.
2. Класифікаційні ознаки і критерії класифікації історичних джерел.
3. Основні схеми і моделі класифікації історичних джерел.
4. Особливості класифікації писемних джерел.
5. Мета, критерії значення та завдання наукової критики джерел.
6. Поняття зовнішньої та внутрішньої, аналітичної та синтетичної критики джерел. Характеристика етапів джерелознавчої критики.
7. Методи джерелознавчого дослідження.

Рекомендована література:

1. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: Теорія, методика, історія: Навч.-метод. посібник. – Х., 2005.
2. Воронов В.І. Джерелознавство історії України. – Дніпропетровськ, 2003.
3. Войцехівська І.Н. Структура історичного джерелознавства // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – Вип. 3. – К., 2001. – С. 255-270.
4. Історичне джерелознавство: Підручник / Під ред. Я. Калакура. – К., 2002.
5. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учеб. пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М., 2000.
6. Ковальський М.П. Історіографія джерелознавства історії України: Періодизація, проблематика, перспективи / М.П.Ковальський // Історична наука на порозі ХХІ століття. – Х., 1995. – С. 131-137.
7. Макарчук С. Писемні джерела історії України: Курс лекцій. – Львів, 1999.
8. Медушевская О.М. Источниковедение: теория, история и метод. – М., 1996.

Методичні рекомендації.

Під час підготовки до семінарського заняття з теми «Типи і види джерел. Класифікація та критика історичних джерел», студентам слід ознайомитися з літературою з означеної теми.

Класифікація – багатоступеневе поділення логічного обсягу поняття (логіка) або будь-якої сукупності одиниць (емпіричне соціальне знання) на систему супідрядних понять або класів об'єктів (рід - вид - підвид). Найбільш розповсюджена – класифікація історичних джерел за типами (родами) і видами. Різні підходи до класифікації писемних джерел (за змістом, походження, засобом відтворення та ін.), але найбільш розповсюджена їх класифікація за видами. Вивчення будь-яких історичних джерел обов'язково потребує їх наукової критики. Завдання зовнішньої критики, або критики походження джерела. Внутрішня критика, спрямована на вивчення його змісту, інтерпретацію (тлумачення), встановлення вірогідності, з'ясування ідейного задуму, розкриття політичної тенденції.

Історія українського народу ґрунтується на широкій і різноманітній джерельній базі, що включає в себе всі без винятку класичні групи джерел: речові, словесні (усні, писемні, лінгвістичні) зображальні, поведінкові та ін. Історія кожного народу, кожної нації і держави є унікальною. Методи джерелознавства - це теоретично засвоєні й логічно обґрунтовані способи зв'язку елементів пізнавальної діяльності дослідника джерел, які призначені для отримання з них вірогідної інформації. Чимало рідкісних речових, зображальних, писемних та інших джерел з української історії знаходяться за межами сучасної України, в архівах, бібліотеках, музейних колекціях зарубіжних держав. Речові джерела є найдавнішими у складі джерельної бази історичної науки, нумізматичних джерел, предмети озброєння, зображальні джерела, усні джерела, лінгвістичні джерела.

Тема 2. Писемні джерела

1. Актові та нормативні документи, їх класифікація і значення для історичного дослідження.
2. Класифікація і значення матеріалів діловодства для історичного дослідження.
3. Статистичні джерела історичного дослідження.
4. Класифікація і значення судово-слідчих документів як джерел історичного дослідження.

5. Документи громадських об'єднань та політичних партій, їх класифікація і значення для історичного дослідження.
6. Матеріали соціологічних досліджень як історичні джерела.
7. Класифікація і значення для історичного дослідження періодичної преси, електронних джерел.
8. Джерела особового походження, їх класифікація і значення для історичного дослідження.

Рекомендована література:

1. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: Теорія, методика, історія: Навч.-метод. посібник. – Х., 2005.
2. Воронов В.І. Джерелознавство історії України. – Дніпропетровськ, 2003.
3. Войцехівська І.Н. Структура історичного джерелознавства // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – Вип. 3. – К., 2001. – С. 255-270.
4. Історичне джерелознавство: Підручник / Під ред. Я. Калакура. – К., 2002.
5. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учеб. пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М., 2000.
6. Ковальський М.П. Історіографія джерелознавства історії України: Періодизація, проблематика, перспективи / М.П.Ковальський // Історична наука на порозі XXI століття. – Х., 1995. – С. 131-137.
7. Макачук С. Писемні джерела історії України: Курс лекцій. – Львів, 1999.
8. Медушевская О.М. Источниковедение: теория, история и метод. – М., 1996.

Методичні рекомендації.

Під час підготовки до семінарського заняття з теми «Писемні джерела», студентам слід ознайомитися з літературою з означеної теми.

Законодавчі акти входять до складу комплексу актових джерел. Це історичні документи, які на час їх створення призначалися для встановлення тих чи інших правових норм, регулюючих суспільні відносини. Основні етапи аналізу законодавчих актів спільні для всіх їх різновидів. I. Реконструкція процесу створення законодавчого акту: встановлення джерел права, на яких базується законодавство, з'ясування причин появи документу, конкретно-історичної, політичної ситуації, що зумовила появу закону, встановлення, кому належало право законодавчої ініціативи (право приймати закони), авторство, вивчення законопроектів, публікації закону. II. Аналіз та інтерпретація юридичних норм законодавчого акту: формуляр законодавчого акту залишився майже незмінним, аналіз юридичних норм законодавчого акту передбачає, втілення законодавчого акту в життя. Акти як вид історичного джерела є об'єктом вивчення сід дипломатики. Діловодні матеріали - вид історичних джерел, функцією яких є документаційне обслуговування різноманітних управляючих систем (державні органи влади та управління, промисловість, банківська система тощо). Статистика – система збирання відомостей для забезпечення зворотного зв'язку в системах управління різного рівня та вироблення управлінських рішень. Документи політичних партій і громадських об'єднань відрізняються від попереднього комплексу документів. По-перше, партії – не державні, а громадські організації. Проте, їх документи (особливо програмні) певним чином мають офіційний характер, адже відображають інтереси (лінію) окремих рухів, соціальних верств. Пізнавальність цінність цих джерел зумовлюється тим, що вони дають можливість вивчити не лише внутрішню історію партій та об'єднань, їхні цілі, стратегію, тактику, засоби боротьби, а також простежити їх вплив на розвиток історичних подій, політичне, соціально-економічне, духовне життя країни. По-друге, документи політичних партій і громадських об'єднань – це вид джерел у прийнятій класифікації, що виокремлюється не за функціональною та номінальною ознаками, а за походженням. Цей комплекс джерел не має особливих видових ознак. Практично всі різновиди документів політичних партій можна віднести до інших видів джерел. Водночас величезна маса цих джерел залишається не тільки неопублікованою, але й не відомою дослідникам.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять

МОДУЛЬ 1. АРХІВНА ЕВРИСТИКА

Тема 1. Опрацювання фондів державних архівів України.

Мета: Набуття навичок пошуку та відбору архівних джерел.

Методичні рекомендації:

1. Опрацювання фондів архіву за путівником за схемою аналізу:
  - Бібліографічний опис довідника.
  - Тип довідника. Вид довідника.
  - Характеристика вступної статті.
2. Аналіз змісту довідника: - структура та зміст основної частини; - одиниця описування (документ, справа, група справ або документів, фонд, група фондів, архів); - елементи описування, використані в довіднику (№, назва фонду, № опису, кількість справ, № справи та ін.). Допоміжні покажчики.

Тема 2. Характеристика фондів державних архівів України за обраною студентом темою:

Мета: Набуття навичок евристичного пошуку архівних джерел за окремою темою.

Методичні рекомендації:

1. Вибір теми для проведення пошуку архівних джерел:
  - Склад та зміст фондів архіву з економічної історії.
  - Характеристика фондів міського і земського самоврядування.
  - Документи про стан сільського господарства.
  - Питання організації та діяльності місцевих органів державної влади та управління.
  - Період нацистської окупації у фондах архіву.
  - Фонди особового походження та колекції архівних документів.
  - Фонди установ народної освіти, науки, культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту.
  - Діяльність релігійних установ області.
  - Документи архіву, що містять генеалогічну інформацію.
  - Характеристика кіно-, фото-, фонодокументів архіву.
2. Вибір архівного довідника
3. Виявлення архівних фондів, які містять інформацію за обраною темою.
4. Аналіз архівних фондів та архівної інформації.

Методичні рекомендації до проведення лабораторних занять

МОДУЛЬ 2. МЕТОДИКА ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема 1. Складання списку джерел та літератури магістерського дослідження.

Мета: Набуття навичок пошуку, відбору та аналізу джерел для наукового дослідження.

Методичні рекомендації:

1. Проаналізувати джерельну базу магістерського дослідження,
2. Скласти перелік джерел та літератури, які використовуються для написання дослідження.
3. Оформити списки джерел та літератури за встановленими вимогами.

Тема 2. Аналіз мемуарної літератури за вибором студента.

Мета: Набуття навичок аналізу та використання інформації мемуарних джерел.

Методичні рекомендації:

Враховуючи особливості мемуарів, спогадів і щоденників здійснити аналіз їх з використанням загальних принципів та методів внутрішньої та зовнішньої критики, які застосовуються щодо них:

- встановити ім'я автора, знайти біографічні відомості, адже не дарма кажуть, який спосіб життя людини, такий і напрям її думок. Слід ретельно вивчити особу мемуариста (його біографію, життєвий шлях, еволюцію поглядів);
- з'ясувати причини написання мемуарів, завдання, точку зору автора, позицію в оцінці подій;
- встановити час написання мемуарів та міру впливу часу на пам'ять мемуариста;
- врахувати масштаби використання автором джерел і ступінь знання ним подій, про які він пише;
- виявити роль мемуариста у подіях, які він описує: чи був автор учасником або сучасником подій?
- зіставити та перевірити подану у мемуарах (спогадах або щоденниках) інформацію з іншими джерелами;
- виявити і зіставити всі авторські редакції мемуарів, проаналізувавши їх у передмові або коментарях;
- показати мету та обставини написання мемуарів, дати їхню джерелознавчу та архівознавчу оцінку;
  - дати оцінку місця цих мемуарів серед інших джерел на цю тему;
  - обґрунтувати вибір тексту мемуарів, особливості оформлення, недоліки мемуарів;
  - прокоментувати та пояснити деякі факти, терміни, думки автора, вказати на помилки, неточності мемуариста;
- подати біографічні довідки про учасників подій присутніх в мемуарах;
- можна доповнити видання мемуарів додатками: документами, листами, анкетами.

Дидактичне забезпечення самостійної роботи

Важлива роль в оволодінні студентами знаннями з курсу «Методика документознавчих досліджень» належить самостійній роботі, яка є однією з провідних форм навчання. Головна мета самостійної пізнавальної діяльності студентів – навчитися індивідуально здобувати, оновлювати, поповнювати знання, плідно використовувати їх під час навчання та в подальшій професійній діяльності. Робота студентів з навчально-методичною, науково-популярною і довідковою літературою, складання конспекту із запропонованих тем.

- 1 Основні завдання історичного джерелознавства.
- 2 Об'єкт та предмет джерелознавства.
- 3 Основні типи і види видань історичних джерел.
- 4 Поняття і завдання джерелознавчої евристики.
- 5 Пошук видань історичних джерел за допомогою бібліографічних джерел (покажчики, каталоги, картотеки та ін.).
- 7 Типологічна класифікація історичних джерел.
- 8 Видова класифікація історичних джерел.
- 9 Поняття, завдання і основні схеми класифікації історичних джерел.
- 10 Характеристика основних типів історичних джерел (крім письмових).
- 13 Поняття джерелознавчої критики, її структура і завдання.
- 14 Аналітична та синтетична критика джерел.
- 15 Особливості вибору прийомів і методів вивчення історичних джерел.
- 16 Характерні ознаки та особливості літописів як історичного джерела.
- 17 Основні різновиди законодавчих джерел з багатовікової історії України.
- 18 Роль і значення актів та діловодної документації як історичного джерела.
- 19 Основні комплекси статистичних джерел з історії України.
- 20 Літописи як історичне джерело.
- 21 Поняття про акти. Різновиди актів. Актові та законодавчі акти.
- 22 Проблема кодифікації та класифікації законодавчих актів.
- 23 Етапи розвитку законодавства в Україні.
- 24 Загальна характеристика творів іноземних авторів як історичних джерел.
- 25 Записки іноземців як джерела з історичної географії та етнографії України
- 26 Документи політичних організацій, партій і товариств як джерела з історії України.
- 27 Документи політичних партій 1917-1925 рр
- 28 Документи комуністичної партії та громадських організацій радянської України.
- 29 Документи політичних партій і громадських організацій II пол. 80-х р. XX – поч. XXI ст.
- 30 Загальна демографічна статистика. Переписи населення.
- 31 Особливості аналізу використання статистичних джерел.
- 32 Газети як різновиди періодичних видань
- 33 Методика джерелознавчого аналізу друкованої продукції
- 34 Основні жанри мемуарної літератури та їх інформаційні можливості.
- 35 Значення і особливості мемуарів радянського періоду. Види мемуарів.
- 36 Поняття «архівна евристика». Визначення предмету, об'єкту та завдань дисципліни.
- 37 Понятійний апарат курсу.
- 38 Прийоми та методи архівної евристики.
- 39 Зв'язок з іншими навчальними дисциплінами
- 40 Поняття «архівна евристика». Визначення предмету, об'єкту та завдань дисципліни.
- 41 Характеристика поняття «система науково-довідкового апарату» архівів України.
- 42 Призначення, мета та організації в державних архівах системи НДА.
- 43 Характеристика та особливості архівних довідників.
- 44 Система архівних установ України: центральні, місцеві та галузеві архіви.
- 45 Особливості пошуку архівних документів на рівні архіву

Засоби діагностики навчальних досягнень студента

Приклад письмового екзамену

I. *Оберіть правильну відповідь:*

1. *Регламент (як законодавчий акт XVIII ст..) – це:*

- А) сукупність правил, що встановлюють порядок роботи державних органів, установ;
- Б) акт, що регулює означенні сторони державного життя;
- В) збірник законів для окремих відомств та місцевих органів влади;
- Г) це акт, що виходить від законодавчого органу країни, прийнятий відповідно до встановленої процедури і має вищу юридичну силу.

2. *До джерел демографічного характеру XVIII-початку XX ст.. відносять:*

- А) метричні книги;
- Б) статуги;
- В) вибіркові обстеження;
- Г) анкетування.

3. *Історичні твори, виклад матеріалу в яких ведеться по роках та супроводжується календарними, іноді погодинними датами:*

- А) мемуари;
- Б) щоденники;
- В) літописи;
- Г) хронографи.

4. *Державні архіви зберігають документи НАФ:*

- А) постійно;
- Б) тимчасово;
- В) за згодом з власником;
- Г) протягом 10 років.

5. *Архівна евристика - це:*

- А) підсистема управлінської документації, що забезпечує організаційну функцію апарату управління;
- Б) спеціальна історична дисципліна, яка вивчає історію письма;
- В) спеціальна архівознавча дисципліна, що вивчає теорію, методику і практику пошуку архівної інформації;
- Г) процес оброблення інформації методом аналізу і синтезу змісту документів.

II. *Розташуйте типи джерел відповідно до типології:*

Типологія			
За способом кодування та відтворення інформації	За змістом	За походженням	За формою

Типи джерел:

1. Речові, особові, картини, соціально-економічні, звукові, кінофільми, політичні, колективні, словесні, культурологічні, будівлі, релігійні, поведінкові.

III. *Співвіднесіть термін та його визначення*

- архівний фонд
  - А) група документів (документ), що стосуються одного питання або аспекту діяльності установи чи особи і зберігаються в окремій папці (палітурці)
  - Б) перелік справ одного архівного фонду чи його частини, складений у послідовності, в якій вони розміщені при зберіганні
  - В) сукупність окремих, поєднаних за однією або кількома ознаками документів, що утворились у процесі діяльності різних фондоутворювачів; одиниця обліку архівних документів
  - Г) комплекс документів, історично або логічно пов'язаних між собою, що утворилися в результаті діяльності певної установи або особи

Відповідь: _____

IV. *Дати визначення поняттям*

- 3) Фондоутворювач;
- 4) Законодавчий акт

Перелік навчально-методичних посібників та технічних засобів навчання

1. Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Редкол.: Я. С. Калакура (гол, ред.) та ін. – К., 2002.
2. Алексеева Е. В. Архивоведение: учеб. для нач. проф. образования: учеб. пособие для сред. проф. образования / Е. В. Алексеева, Л. П. Афанасьева; под ред. В. П. Козлова. 3-е изд., доп. – М., 2005.
3. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: Теорія, методика, історія / О.М.Богдашина. Навч.-метод. посібник. – Х., 2005.
4. Войцехівська І.Н. Структура історичного джерелознавства / І.Н.Войцехівська // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – Вип. 3. – К., 2001. – С. 255-270.
5. Воронов В.І. Джерелознавство історії України / В.І.Воронов – Дніпропетровськ, 2003.
6. Джерелознавство історії України. Довідник. – К., 1998. – 212с.
7. Історичне джерелознавство / Під ред. Я.Калакури. – К., 2003. – 348 с.
8. Источниковедение / Под ред. О.Медушевской. – М., 2003. – 456 с.
9. Макарчук С. Писемні джерела з історії України / С.Макарчук. – Львів, 1999.
10. Крайская З. В., Челлини З. В. Архивоведение: Учебник / З.В. Крайская – М., 1996.
11. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д.Ковальченко – М., 1987. – 438с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.archives.gov.ua/>
2. <http://undiasd.archives.gov.ua/>

**Інформаційні матеріали бібліотеки по забезпеченню навчальними підручниками
(посібниками) з дисципліни**

№ з/п	Найменування дисципліни	Автор підручника (навчального посібника)	Найменування підручника (навчального посібника)	Найменування видавництва, рік видання	Кількість примірників
	Методика документознавчих досліджень	Архівознавство	Підручник для студентів вищих навчальних закладів України	К, 2002.	53
		Хрестоматія з архівознавства	підручник	К.: Академія, 2003	50
		Історичне джерелознавство	підручник	К.: Либідь, 2002.	22
		Крайская З.В.	Архивоведение: Учебник для средних специальных учебных заведений	М.: НОРМА, 1996	8
		Матяш, Ірина.	Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку: навч. посіб.	Київ: Києво-Могилянська академія, 2012	2
		Антонович В.Б.	Лекції з джерелознавства: научне издание	Національний університет "Острозька академія" , 2003	2
		Макарчук С.А.	Писемні джерела з історії України: курс лекцій	Львів: Світ, 1999	1
		Медушевская О.М.	Современное зарубежное источниковедение: Учеб. пособие для студентов ист. фак. вузов	М.: Высшая школа, 1983	1